

RAZVOJNI VIDIKI OBČINE PTUJ S POSEBNIM OZIROM NA SKLADNEJŠEM RAZVOJU MANJ RAZVITIH OBMOČIJ HALOZ IN SLOVENSКИH GORIC*

Drago Kladnik **

Izhodišča

Gospodarski razvoj ptujske občine v povojnem obdobju je privedel do zaostrovanja nasprotij med tradicionalno agrarnimi območji v gričevnatem delu občine in ravnino Dravsko-Ptujskega polja, na kateri so se močno uveljavili procesi deagrarnizacije, urbanizacije in tudi industrializacije. Pri tem je potrebno povedati, da slednja procesa nista dohajala intenzivnosti deagrarnizacije, kar je privedlo do precejšnjih problemov v regionalni strukturi.

Razlike med naravnogeografskimi območji so rezultat posameznemu območju pripadajoče regionalne strukture, ki vključuje tako prirodne kot družbeno-ekonomske elemente. Splet obojih povzročča zaostajanje v razvoju, pri čemer velja, da so vselej odločilnejši družbenoekonomski dejavniki, oziroma, da se le-ti niso optimalno prilagajali prirodnim razmeram, ki seveda zahtevajo zaradi svoje pestrosti različne zasnove razvoja.

Kot temeljna vodila za izdelavo študije bi lahko izdvojili predvsem:

— reliefno pestrost proučevanega območja,

* V prispevku povzemamo osnovne povdarke dveh raziskav Inštituta za geografijo, ki ju je financirala Občinska raziskovalna skupnost Ptuj: Socialnogeografska raziskava razseljevanja Haloz in Slovenskih goric iz leta 1982 avtorjev Dušana Faturja, Draga Kladnika, Iva Pirya, Petra Repoluska, Metke Špes in Tatjane Zakotnik ter Vloga in funkcionalnost zaščitenih kmetij v občini Ptuj, avtorja Draga Kladnika, iz leta 1983.

** Dipl. geograf, strokovni svetnik, Inštitut za geografijo univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Yu

Tabela 1: *Struktura družbenega produkta po sektorjih dejavnosti*

Leto	SR Slovenija				Podravje				Ptuj			
	DP skupaj	I.	II.	III.	DP	I.	II.	III.	DP	I.	II.	III.
1970	100,0	9,6	58,8	31,6	100,0	10,9	64,2	24,9	100,0	25,4	55,5	19,1
1971	100,0	8,5	59,2	32,3	100,0	9,8	63,1	27,1	100,0	24,9	51,1	24,0
1972	100,0	8,3	59,5	32,2	100,0	9,0	63,9	27,6	100,0	21,5	53,0	25,5
1973	100,0	8,8	59,7	31,5	100,0	9,2	64,2	26,6	100,0	22,2	52,2	25,6
1974	100,0	7,7	61,4	30,9	100,0	7,8	65,6	26,6	100,0	17,2	54,0	28,8
1975	100,0	7,1	62,3	30,5	100,0	7,7	63,5	28,8	100,0	17,1	54,6	28,2
1976	100,0	7,3	61,5	31,2	100,0	7,7	65,1	27,2	100,0	17,6	55,6	26,8
1977	100,0	7,1	62,0	30,9	100,0	7,6	65,3	27,1	100,0	16,6	57,5	25,9
1978	100,0	6,5	61,6	31,8	100,0	7,2	62,3	30,5	100,0	17,7	52,8	29,5
1979	100,0	6,3	60,6	33,1	100,0	7,1	62,9	30,0	100,0	15,7	54,1	30,2

Vir: Statistični podatki po občinah SRS, VIII/76, II/81

- vpliv zgodovinskih družbenoekonomskih odnosov na današnji regionalni razvoj,
- težnje po zagotovitvi čim večjih količin hrane z ozirom na optimalno izrabo prirodnih pogojev,
- zagotoviti naseljitveno kontinuiteto v vseh območjih, ki so danes populacijsko ogrožena,
- ohraniti kulturno pokrajino v skladu z interesi kmetijstva, rekreacije in narodne obrambe,
- opredeliti optimalne možnosti za posege v prostor v prihodnosti.

Osnovne značilnosti ekonomskega razvoja

Občina Ptuj je v letu 1979 zasedla po vrednosti ustvarjenega družbenega proizvoda 13. mesto med slovenskimi občinami in dosegla tudi enakovredno stopnjo rasti DP v primerjavi z republiškim povprečjem v zadnjem desetletju (indeks razvoja 100,9).

Struktura usvarjenega DP po sektorjih dejavnosti ter njeno spreminjanje po letu 1971 (tabela št.1) kaže v občini Ptuj predvsem na močan razvoj terciarnega in kvartarnega sektorja, ki s tretjino DP občine dosemeta v letu 1979 regijsko povprečje in le malo zaostajata za republiškim povprečjem.

Povečan delež industrije v prihodnjem ustvarjenem DP pa naj ne bi bil v celoti rezultat odpiranja številnih novih delovnih mest, ampak predvsem povečane produktivnosti ob uporabi naj sodobnejših tehnoloških postopkov. Breme zaposlovanja naj bi prevzela obrtna dejavnost in storitvene dejavnosti.

Prebivalstvo in zaposlenost

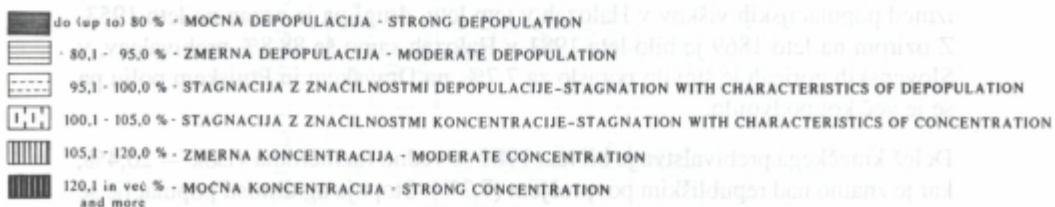
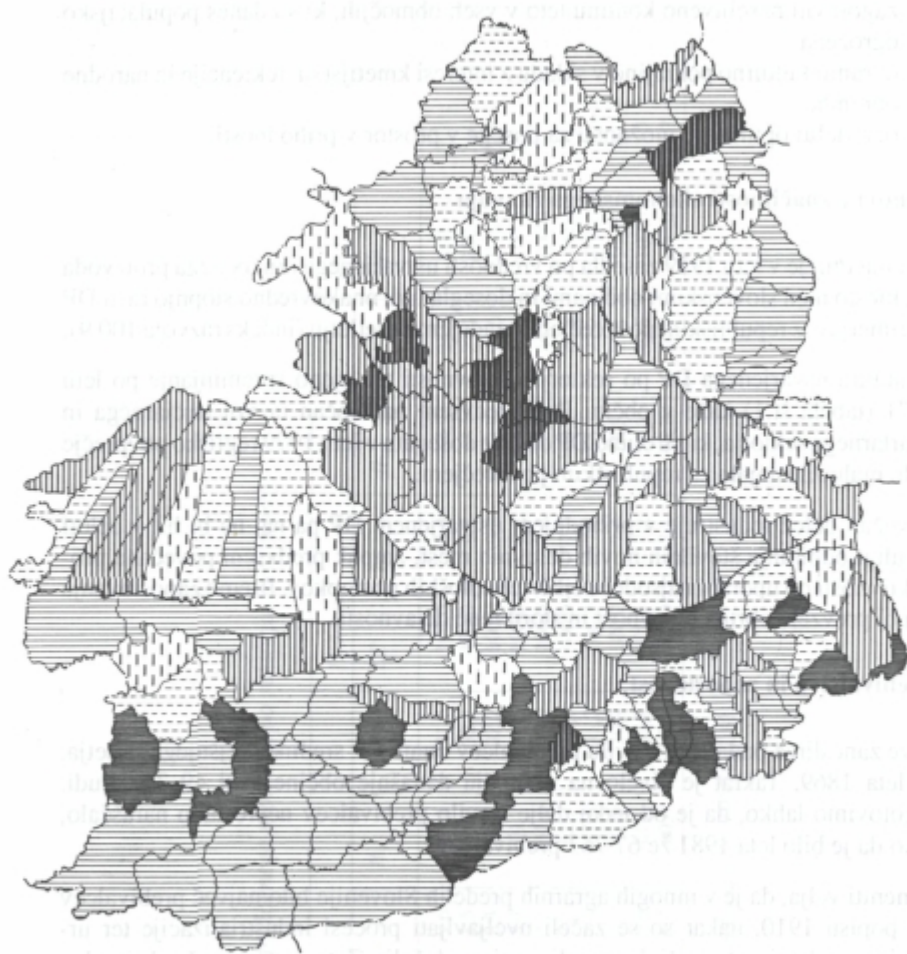
Prve zanesljive podatke o številu prebivalcev imamo iz sredine prejšnjega stoletja, iz leta 1869. Takrat je živel na območju današnje občine Ptuj 49 342 ljudi. Ugotovimo lahko, da je od tedaj dalje število prebivalcev neprestano naraščalo, tako da je bilo leta 1981 že 67 763 prebivalcev.

Omeniti velja, da je v mnogih agrarnih predelih Slovenije bilo največ prebivalcev po popisu 1910, nakar so se začeli uveljavljati procesi industrializacije ter urbanizacije, kar je povzročilo razseljevanje podeželja. Zato ne preseneča, da je eden izmed populacijskih viškov v Halozah v tem letu, drugi pa je vezan na leto 1953. Z ozirom na leto 1869 je bilo leta 1981 v Halozah samo še 88,8% prebivalcev, v Slovenskih goricah je število poraslo za 7.7%, na Dravskem in Ptujskem polju pa se je več kot podvojilo.

Delež kmečkega prebivalstva je bil leta 1981 še vedno razmeroma visok — 20,4%, kar je znatno nad republiškim povprečjem (9,2%). Stopnja agrarnosti populacije se

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1971 - 1979

POPULATION CHANGINGS IN THE PERIOD 1971 - 1979

med posameznimi naravno-pokrajinskimi enotami močno razlikuje, pri čemer je še zlasti opazna razlika med Dravskim in Ptujskim poljem na eni ter Slovenskimi goricami in Haložami na drugi strani. V Haložah je še vedno 31,4% kmečkega prebivalstva, v Slovenskih goricah 27,4%, na Dravskem polju 16,7% in na Ptujskem polju le 9,8%, na kar pa močno vpliva mesto Ptuj (glej karto Delež kmečkega prebivalstva leta 1981).

Tabela 2: Nekateri elementi demografskega razvoja po naravnopokrajinskih enotah

Element	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slovenske gorice	Občina skupaj
Rodnost 66-70	16,2 ¹	16,5 ²	18,4	16,0	17,1 ^{1,2}
Rodnost 76-80	15,2	16,2	15,1	15,8	15,4
Smrtnost 66-70	9,4 ¹	7,2 ²	8,8	9,5	8,9 ^{1,2}
Smrtnost 76-80	11,0	9,1	8,4	10,6	9,5
Naravni prirastek 66-70	6,8 ¹	9,3 ²	9,6	6,5	8,2 ^{1,2}
Naravni prirastek 76-80	4,2	7,1	6,7	5,2	5,9
Priselitve 66-70	19,4 ¹	29,5 ²	24,0 ³	21,7	22,4 ^{1,2,3}
Priselitve 76-80	27,7	36,5	32,8 ³	22,8	29,6 ³
Odselitve 66-70	30,3 ¹	35,9 ²	25,5 ³	31,3	30,4 ^{1,2,3}
Odselitve 76-80	38,7	34,9	37,4 ³	32,0	36,2 ³
Selitv. saldo 66-70	-10,9 ¹	-6,4 ²	-1,5 ³	-9,6	-8,0 ^{1,2,3}
Selitv. saldo 76-80	-11,0	1,6	-4,6 ³	-9,2	-6,6 ³
Dejansko gibanje št. prebivalstva 66-70	-4,1 ¹	2,9 ²	8,2 ³	-3,1	-0,3 ^{1,2,3}
Dejansko gibanje št. prebivalstva 76-80	-6,8	8,7	0,8 ³	-4,0	-1,3 ³
Indeks star. 1971	35,3	33,1	34,8	37,7	35,2
Indeks star. 1981	53,2	40,5	39,8	47,0	44,5
Ženske v fertileni dobi 15-49 let — 1981	20,8	23,4	24,2	21,8	22,7

Viri: Podatki Matičnih uradov SO Ptuj
 Popis prebivalstva 1971
 Predhodni rezultat popisa prebivalstva 1981

Opomba: ¹ brez podatkov za matični urad Zavrč
² brez podatkov za matični urad Hajdina
³ brez podatkov za matična urada Ptuj in Rogoznica

Prostorska razmestitev zaposlenega prebivalstva, ki živi na območju občine Ptuj, kaže v letu 1976 naslednje značilnosti: Koncentracija vseh gospodarskih dejavnosti je na območju Ptujja in Ptujskega polja, kjer je zaposlenih 69,8% vseh zaposlenih, delovne organizacije na Dravskem polju, predvsem v Kidričevem, zaposljujejo 18,7% prebivalstva občine, v Slovenskih goricah je 5% delovnih mest, v Haložah

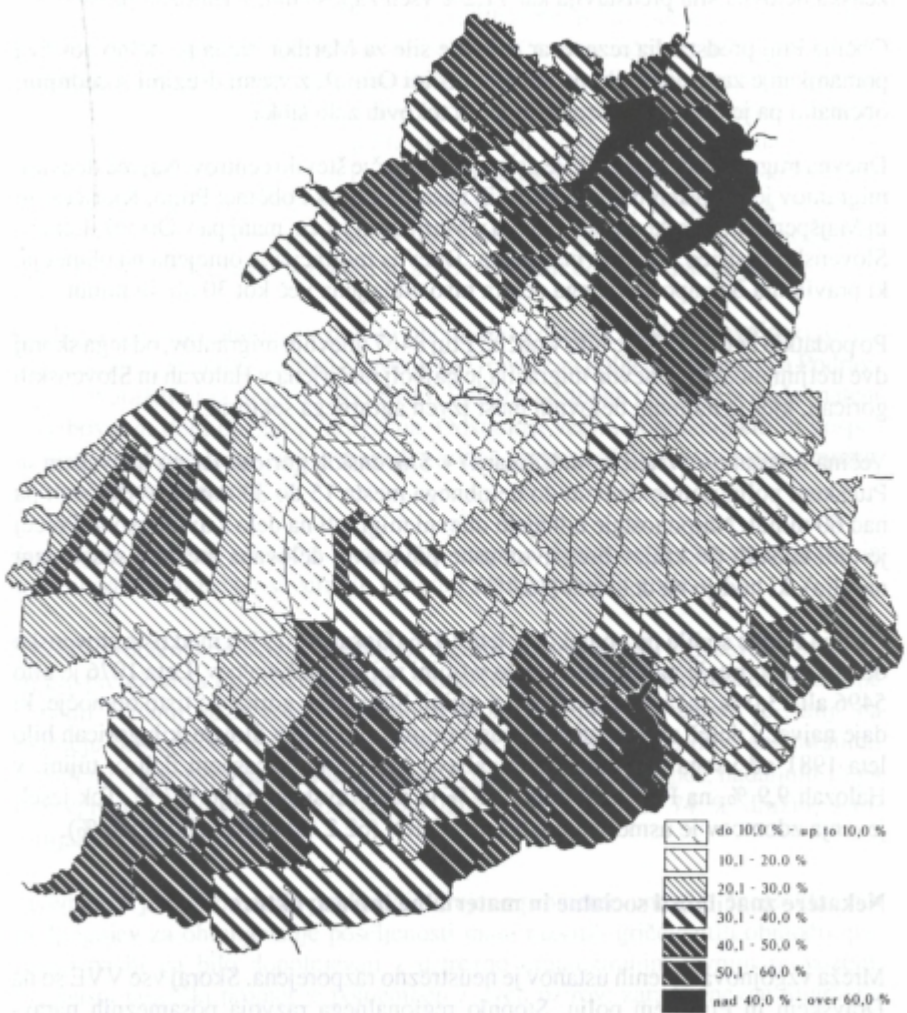
Tabela 3: Nekateri elementi socio-ekonomskega razvoja po naravnopokrajinskih enotah leta 1981

<i>Element</i>	<i>Haloze</i>	<i>Dravsko polje</i>	<i>Ptujsko polje</i>	<i>Slovenske gorice</i>	<i>Občina - skupaj</i>
Dela sposobni moški (15-64 let)	30,40	31,29	29,44	28,62	29,82
Dela sposobne ženske (15-59 let)	28,06	29,66	30,12	24,51	29,07
Delež zaposlenih od vseh aktivnih	53,89	73,35	77,32	59,12	66,75
Delež aktivnih od vseh dela sposobnih	82,35	78,30	79,44	86,24	80,19
Delež delavcev, zaposlenih izven kr. bivanja	76,92	83,39	48,39	89,42	69,91
Delež vseh oseb v tujini od vseh prebivalcev	5,89	5,31	5,78	6,78	5,96
Delež delavcev na začasnem delu v tujini od vseh aktivnih	9,92	8,68	9,48	11,88	9,99
Delež povratnikov z začasnega dela v tujini od preostalih zdomceev na delu	45,66	59,15	67,39	50,73	56,26
Delež brezposelnih od vseh zaposlenih	6,09	2,65	4,44	5,12	4,51
Delež socialnih podpirancev od vseh prebivalcev	2,14	0,48	0,53	1,07	0,97
Delež oskrbovancev v domovih za ostarele od vseh starejših od 65 let	1,81	1,62	2,88	1,33	1,96
Delež otrok do 7 let	8,94	10,13	10,67	10,20	10,05
Delež otrok do 7 let v vrtcih	5,92	22,07	29,61	3,17	16,78
Delež otrok od 7-14 let	12,19	12,40	12,54	13,24	12,70
Delež mladine od 14-27 let	21,95	21,16	21,29	20,55	21,24
Delež dijakov in študentov v populaciji mladih od 15-27 let	23,18	29,23	28,80	26,23	26,94

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981
 Podatki Medobčinske skupnosti za zaposlovanje Maribor
 Podatki Skupnosti socialnega skrbstva Ptuj
 Podatki Skupnosti otroškega varstva Ptuj

DELEŽ KMEČKEGA PREBIVALSTVA LETA 1981

SHARE OF RURAL POPULATION IN THE YEAR 1981

pa 6,6%. Značilno je, da delovne organizacije zaposlujejo predvsem moško delovno silo, medtem ko je položaj v gričevnatem svetu obraten, saj v Slovenskih goricah ženska delovna sila predstavlja kar 71,2% vseh zaposlenih, v Halozah pa 64,6%.

Občina Ptuj predstavlja rezervoar delovne sile za Maribor, sama pa delno pokriva pomanjkanje zaposlitvenih možnosti v občini Ormož, z vsemi drugimi sosednjimi občinami pa je povezava v zaposlitvenih tokovih zelo šibka.

Dnevna migracija delovne sile je usmerjena v večje število centrov. Največ dnevni migrantov je zaposlenih v industrijskih naseljih Ptujске občine: Ptuj, Kidričevem in Majšperku. Večje število jih odhaja v Maribor in Hoče, manj pa v Ormož, Lenart, Slovensko Bistrico, Makole in drugam. Dnevna migracija je omejena na območja, ki praviloma od zaposlitvenega centra niso oddaljena več kot 30 ali 40 minut.

Po podatkih iz leta 1976 je bilo v občini Ptuj 8467 dnevni migrantov, od tega skoraj dve tretjini moških. Dnevna migracija je najbolj razširjena v Halozah in Slovenskih goricah, kjer je najmanj delovnih mest izven agrarnega sektorja.

Večina migrantov (všteti so tudi šolarji) v Slovenskih goricah ter na Dravskem in Ptujskem polju potuje dnevno do delobnega mesta 15 do 30 minut, v Halozah pa nad 60 minut. Najpogosteje odhajajo dnevni migranti na delo z avtobusom. Precej je tudi takšnih (iz krajev brez avtobusne povezave, delovana mesta v sosednjem naselju), ki hodijo na delo peš (16,4%).

Občina Ptuj je sodila po podatkih iz leta 1976 (Gosar A., 1978) med tiste slovenske občine, ki so imele na začasnem delu v tujini največ prebivalcev. Leta 1976 je bilo 5496 ali 13,0 % začasnih zaposlenih v tujini. Slovenske gorice so tisto območje, ki daje največji delež aktivnega prebivalstva tujini. Tako je v Slovenskih goricah bilo leta 1981 od vsega aktivnega prebivalstva 11,9 % na začasnem delu v tujini, v Halozah 9,9 %, na Ptujskem polju 9,5 % in na Dravskem polju 8,7 %. Tok izseljevanja zdomcev je usmerjen predvsem v ZRN (62,2 %) in Avstrijo (28,6 %).

Nekatere značilnosti socialne in materialne infrastrukture

Mreža vzgojnovarstvenih ustanov je neustrezno razporejena. Skoraj vse VVE so na Dravskem in Ptujskem polju. Stopnjo regionalnega razvoja posameznih naravnopokrajinskih enoz kaže podatek, da je z območja Haloz vključenih v VVZ le 5,9 % otrok do sedmega leta, s Slovenskih goric celo samo 3,2 %, na Dravskem polju 22,1 % in na Ptujskem polju 29,6 %.

Osnovno šolstvo je v občini Ptuj razmeroma dobro razvito in je približno na ravni republiškega. Mreža matičnih in podružničnih osnovnih šol je dobro organizirana,

vendar so v manj razvitih gričevnatih območjih, še posebno v Halozah, vse bolj prisotni primeri pomanjkanja učencev v podružničnih šolah.

Gostoto telefonskega omrežja smo opredelili s številom telefonskih priključkov na 100 prebivalcev (Telefonski imenik SRS 1982). Povpreček za občino znaša 4,0 telefonskih priključkov na 100 prebivalcev. S telefonom so opremljena vsa središča krajevnih skupnosti, v okviru celotne občine pa nastopajo znatne razlike. Najgostejše omrežje je na Dravskem in Ptujskem polju z dvema zgostivenima jedroma: zahodni del Dravskega polja in Ptuj z najbližjo okolico. Večja gostota je še okrog Majšperka, Cirkulan, Podlehnik, Gorišnice in Juršincev. Drugje je telefonskih priključkov manj od povprečja ali pa jih sploh ni. Najslabše opremljeni predeli so vzhodne Haloze ter severovzhodni in severozahodni del Slovenskih goric.

Kvaliteta cestnega omrežja v ptujski občini kaže dvojini značaj. Ravninski, odprt svet predstavlja naravni prehod z zgornjega Dravskega polja in Pohorskega Podravja proti Varaždinu in hrvatski Podravini. Podoba cestnega omrežja v gričevnatem in hribovitem delu občine je drugačna. Odsotnost večjih populacijskih in gospodarskih jeder v Halozah in Slovenskih goricah je povzročila, da se cestno omrežje zelo počasi modernizira.

Kot najboj kritična območja z najnižjo stopnjo dostopnosti izstopajo južne in jugozahodne Haloze ter severni in vzhodni del Slovenskih goric.

Poseben problem predstavlja gradnja prometnic znotraj naselij v gričevnatem svetu, saj gre pretežno za razložena naselja. Vsaka hiša bi morala imeti možnost dostopa z vsemi vrstami vozil vsaj v normalnih prometnih pogojih. Danes je stanje na področju dostopnosti izredno problematično. V Halozah smo med anketiranimi našli na 6 gospodinjstev, ki lahko pridejo do domačije samo peš, nadaljnih 18 pa le z vprego. Z osebnim avtomobilom lahko pride do hiše 74 % družin, s tovornjakom pa le 18,2 %.

Zavedati se je potrebno, da predstavlja urejeno prometno omrežje enega ključnih predpogojev za ohranjanje poseljenosti manj razvitih gričevnatih območij, potrebno pa bi ga bilo dopolnjevati z ustreznimi organiziranim javnim prevozom. Avtobusni potniški promet je pomemben z dveh ozirov: zaradi dnevne migracije delovne sile in šolarjev ter zaradi oskrbe v večjih centralnih naseljih. Avtobusno postajo ima 135 naselij, 82 naselij pa je brez avtobusne povezave. Največ naselij brez avtobusne postaje ali z najmanjšim številom avtobusnih zvez je v južnih in zahodnih Halozah in v severnem robnem predelu občine v Slovenskih goricah. To so istočasno tudi območja največje časovne oddaljenosti od Ptuja, nad 45 ali celo nad 60 minut.

Elektrifikacija za potrebe gospodinjstev je zajela vsa naselja, ne pa tudi vseh hiš oziroma gospodinjstev. Rezultati anketiranja sondnega območja kažejo, da okrog 5 % gospodinjstev v Halozah in Slovenskih goricah nima električne napeljave.

Še bolj pereč problem je oskrba z vodo, saj je v občini še vedno 25,5 % gospodinjstev brez vodovodnih instalacij. Največ stanovanj brez vodovoda je v Halozah (53,6 %) in Slovenskih goricah (34,0 %).

Še slabša opremljenost kot z vodovodom je pri kanalizaciji. Brez kanalizacije je v Halozah več kot polovica in v Slovenskih goricah več kot tretjina stanovanj.

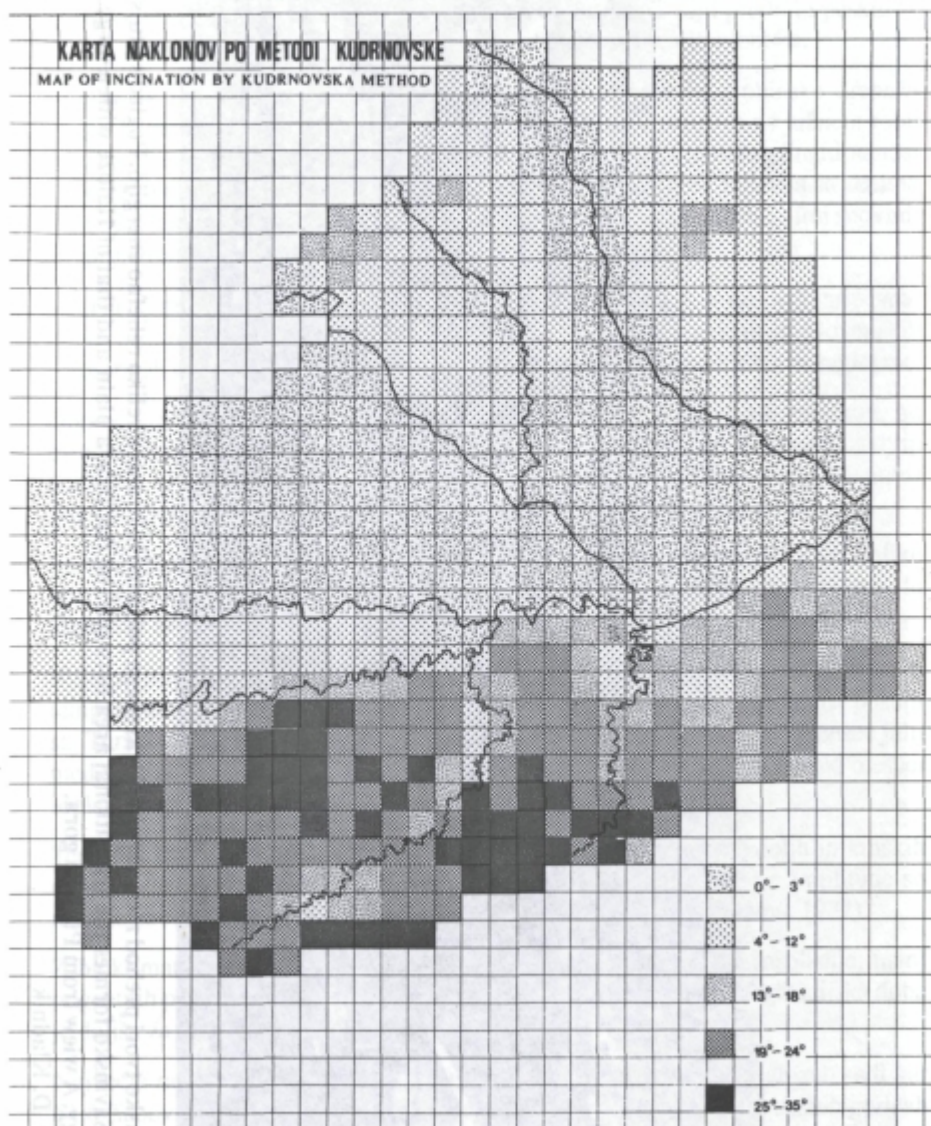
Osnovne naravnogeografske poteze v luči primernosti za kmetijstvo

Daleč največja reliefna energija je v Halozah, še posebno v njihovem osrednjem in jugozahodnem delu, kjer povprečni naklon presega 25° . Uporaba kmetijske mehanizacije je v takšnih pogojih skoraj povsem onemogočena, zato je potrebno urejanje terasnih sistemov. Potrebna je stalna borba proti eroziji. Pretežni del Haloz ima naklone med 19° in 24° , v vzhodnem delu pa so tudi nekoliko blažji nakloni (med 13° in 18°). V Slovenskih goricah se nakloni med 13° in 18° le sporadično pojavljajo, drugače pa prevladujejo nagibi terena med 4° in 12° , v Pesniški dolini pa tudi raven teren (do 3°).

Ekspozicija vpliva na uspešnost gojenja posameznih kultur oziroma njihovo pridelovanje povsem onemogoča. Zlasti ugodna je južna lega, kjer je osončenost najbolj intenzivna in najdaljša, kar daje še zlasti ugodne pogoje v pogojih srednjeevropske klime (zmes kontinentalne, oceanske in sredozemske) za rast vinogradov in sadovnjakov. Na večjih nagibih je možno gojiti trto in sadno drevje tudi na pobočjih z vzhodno in zahodno ekspozicijo, čeprav se zdi, da so ta območja ob temeljiti rajonizaciji primernejša za poljedelstvo in travništvo. Na osojnih pobočjih so najugodnejši pogoji za rast gozda, možno pa bi bilo urediti tudi pašnike.

Nadmorska višina je na območju občine Ptuj omejitveni element pri kmetijski rajonizaciji samo kot zgornja meja termalnega pasu, nad karero gojitev vinogradov ni več premerna. Ta višina je 450 m in je prisotna samo v skrajnem JZ delu vzhodnih Haloz in na južnem obrobju ter v osrednjem delu zahodnih Haloz.

Talne razmere v širšem pomenu besede — pedološke in hidrogeološke, v občini Ptuj močno varirajo. Glavni modifikatorji tega ekološkega agrarno-proizvodnjega sistema so geomorfološke in litološko-geološke narave. Po Stritaju (Stritar A., 1973) lahko na tem območju sledimo trem bolj ali manj izrazitim pedosekvencam. Pojav pedosekvenc kaže, da sta matični substrat in dolžina trajanja pedogeneze osnovna pedogenetska faktorja:

Savinsko tvori prehod med ravnino Dravskega polja in Haloze z veliko reliefno energijo. Pogled s Ptujске gore.
The Savinsko forms the transitional area between the flat Drava plain and that of Haloze with a large relieved energy. A view from Ptujске gora.

Foto: D. Kladnik

- Tla na fluvio-glacialnih in holocenskih prodih ter peskih so razširjena izključno na prodnih nasipih Drave na Ptujskem in Dravskem polju. To so najkvalitetnejša kmetijska zemljišča, primerna za poljščine. Pedosekvenco sestavljajo: sirozem (prodišča ob reki), fluvisoli in rjava tla na fluvio-glacialnemrodu in pesku, ki jih glede na debelino prepereline lahko delimo na plitva in globoka.
- Tla na ilovicah in glinah so zaradi slabe površinske in globinske drenaže prekomerno vlažna. Zajemajo obsežna območja ob Pesnici in na južnem robu Dravskega polja ob Polskavi ter njenih pritokih. Fini ilovnato-glineni nanosi omenjenih potokov so slabo zračni in nepropustni za vodo. Pojavlja se zenitna voda, talna ali stojna. Tla so zato močno zakisana in revna s hranljivimi snovmi, primerna pa so predvsem za travišča.
- Tla na miocenskih ter pliocenskih laporjih in peščenjakih zavzemajo gričevnat in hribovit svet Halož in Slovenskih goric. Potoki v Halozah in Slovenskih goricah nanašajo ilovnato glinen material, zato so doline mokrotne in zaglejene.

Območje SV Slovenije se po posameznih klimatskih značilnostih razlikuje od osrednje Slovenije. Zaradi nekaterih specifičnosti ga uvrščamo v subpanonski tip podnebja (I. Gams, 1972). Ta podnebni tip modificira reliefna izoblikovanost površja. Ločimo dna ravnin in dolin od terciarnega gričevja in hribovja.

Padavin je manj kot v osrednji Sloveniji. Zaradi orografskih razmer so nekoliko bolj namočene Haloze, kjer je padavin nad 1100 mm, najmanj pa jih je na vzhodu (Sakušak 884 mm).

Najtoplejši mesec je julij, sledita avgust in junij. Pri mesečnih in pri srednjih letnih temperaturah se močno odraža vpliv reliefne izoblikovanosti. Najtoplejši postaji sta Turški vrh in Mestni vrh v gričevnatem svetu. Razlika za najtoplejši mesec julij med Staršami in Turškim vrhom je $0,9^{\circ}\text{C}$. V termalnem pasu so tudi zimski meseci toplejši zaradi temperaturne inverzije.

Termalni (toplotni) pas se začneja 15 — 40 m nad dnom kotlin, dolin in kraških depresij ter sega do 200 (300) m relativne višine. Letne in dnevne amplitude so manjše, srednje mesečne temperature pa malo nad dolinskimi (Gams, 1972).

Z bioklimatskega vidika je termalni pas ugodnejši zaradi večje insolacije, manj pogostnih pozeh in višje vsote aktivnih in efektivnih temperatur. Vegetacijska doba je daljša za 5 — 10 dni. Neugodna je večja izpostavljenost toči.

Največja razširjenost toplotnega pasu je v Halozah. V vzhodnih Halozah sodi kar 51,6 % površja v termalni pas, v zahodnih Halozah 46,5 % in v Slovenskih goricah 36,0 %. V celotni občini Ptuj je v termalnem pasu 19477 ha ali 30,2 % površine. Skupaj je 25,4 % pobočij z južno ekspozicijo oziroma 4941 ha. Če pogledamo

površino sadovnjakov in vinogradov (skupno 3452 ha) vidimo, da je za razširitev teh kultur še veliko rezerv, pri čemer bi veljalo še zlasti izkoristiti ugodnejše podnebne razmere v vzhodnih Halozah in Slovenskih goricah.

Tabela 4: Značilnosti termalnega pasu po naravnopokrajinskih enotah glede na ekspozicijo

Ekspozicija Naravno pokr. enota	S ha	+	J ha	+	V ha	+	Z ha	+	SKUPAJ ha	+
		%		%		%		%		%
V Haloze	1509	24,8	1032	16,9	1591	26,1	1963	32,2	6095	100,0
Z Haloze	2255	32,4	1629	23,4	1630	23,5	1436	20,7	6950	100,0
Sl. gorice	1177	18,3	1424	22,1	1889	29,4	1942	30,2	6432	100,0
SKUPAJ	4941	25,4	4085	21,0	5110	26,2	5341	27,4	19477	100,0

Vir: Pregledna karta občine Ptuj 1 : 50 000;
Izdala in založila Geodetska uprava SO Ptuj

Zemljiško-posestna struktura in problematika izrabe tal

Podružbljanje zemlje je doseglo v občini Ptuj razmeroma skromen obseg. Le slaba četrtina (23,8 %) ozemlja je v družbeni lasti, največ na Dravskem polju (33,2 %) in najmanj (20,1 % ter 20,3 %) v Slovenskih goricah ter Halozah.

Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi (gospodinjstvo z več kot 0,1 ha zemlje) je bil po popisu leta 1981 še vedno izredno visok in je znašal v celi občini 59,6 %. Najnižji je bil na Ptujskem polju (39,6 %), najvišji (81,0 %) pa v Halozah. Takšno stanje ni presenetljivo, če vemo, da predstavlja zemlja za večino ekonomsko kategorijo socialne varnosti in je še vedno prisotna tradicionalna navezanost nanjo.

Po popisu iz leta 1981 je povprečna površina vse zemlje v lasti gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi v občini 3,85 ha, od tega 2,33 ha obdelovalne zemlje. Največje povprečne kmetije so v Halozah (4,73 ha), vendar na račun gozda, saj je obdelovalne zemlje celo manj kot v Slovenskih goricah in na Dravskem polju. Najslabši, že kar kritičen, je položaj na Ptujskem polju, kjer je povprečno le 1,68 ha obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom.

V občini Ptuj je 204.899 parcel (31.12.1980), kar pomeni, da je povprečna velikost parcele 3149 m². Leta 1979 je bila povprečna velikost parcele 31,35 arov. Najbolj drobna parcelacija je bila na Ptujskem polju in v Slovenskih goricah (22,91 oziroma 28,66 arov), največje pa so bile parcele v vzhodnih Halozah (41,33 arov).

Pogled s Ptujске gore na Dravsko polje. V ospredju so veliki, zaokroženi kompleksi družbenega sektorja, onstran vasi pa je močno razdrobljena posest.

A view from Ptujška gora of the Drava plain. In the foreground are large, rounded complexes of the social sector and beyond the village are strongly fragmented private land.

Foto: D. Kladnik

V obdobju 1953 — 1979 se je povprečna velikost parcele zmanjšala povprečno za 16,2 %, najbolj na ravnini Dravskega in Ptujkega polja (za 27,5 % oziroma 26,8 %), v preostalih območjih pa je bila ta stopnja nekaj nižja — med 10 % in 12 %. Tudi v zadnjem desetletju se je proces drobljenja najbolj intenzivno odrazil na Dravskem in Ptujkem polju, ponovno pa je postal močnejši v vzhodnih Halozah.

Katastrska služba ni v stanju registrirati vseh sprememb v intenzivnosti izrabe tal. Iz različnih vzrokov namreč lastniki prizadetih zemljišč na sporočajo sprememb v njihovi namembnosti. Vendar Geodetska uprava izvaja premalo terenskih ogledov, ki bi povečali ažurnost registriranja sprememb.

Zaradi navedenih pomanjkljivosti smo se za pravilno stanje razporeditve kmetijskih, gozdnih in pozidanih zemljišč prisiljeni posluževati statističnih podatkov, ki bazirajo na oceni cenilcev. Vendar velja v tovrste podatke dvomiti še v večji meri kot v katastrske. Po teh podatkih naj bi bilo glede na podatke katastrske službe za 12,4 % več njiv, za 22,9 % manj travnikov, za 18,5 % manj sadovnjakov, za 3,1 % manj vinogradov, za 16,4 % manj pašnikov in za 3,2 % manj gozdov. Ocene so še zlasti vprašljive pri njivah in gozdovih, saj so naši ogledi terena in natančna proučitev razlik med dejansko in katastrsko izrabo v katastrskih občinah Ljubstava, Prvenci in Drstelja pokazali povsem drugačna razmerja (tabela št. 5).

Njivskega sveta naj bi bilo le še 82,3 % od dejansko registriranega. Zlasti v Halozah in Slovenskih goricah je pecej njiv zatavljenih, mnogo pa je slabo obdelanih. Gozdov je za 6,1 % več kot jih navaja kataster. Ogozdovanje je še posebno izrazito v Halozah, kjer se zlasti v slabših naravnih pogojih mnoga zemljišča zaraščajo z gozdom.

Več od uradno registriranih je tudi pozidanih površin (še posebno na ravnini), pa tudi cestišč in nerodovitnih površin. Bistvene razlike so pri vodah, saj kataster šteje nekatere terene v Slovenskih goricah za močvirja, mi pa smo jih uvrstili med travnike saj se na njih redno kosi.

Površina njiv se je v vseh naravnopokrajinskih enotah v vseh primerjalnih obdobjih nenehno zmanjševala. Še posebno izrazito je krčenje površin v osrednjih Halozah in v Halozah v celoti z izjemo predela okrog Žetal, kjer pa je njiv že tako in tako malo. Močno nazadovanje njiv je tudi v pretežnem delu Slovenskih goric. Najmanj izrazito so se njive zmanjšale na Ptujkem polju in na zahodnem Dravskem polju.

Analogno z zmanjševanjem površine njiv se je povsod povečala površina travnikov. Vendar proces ozelenjevanja ni bil v vseh območjih enako močan (v obdobju 1953 — 1979 je bil zabeležen porast od 18,6 % v zahodnih Halozah do 59,9 % na Dravskem polju), kar je posledica različne stopnje ekstenzifikacije v izrabi tal. V zadnjem desetletju je ozelenjevanje na Dravskem polju skoraj povsem ponehalo

Tabela 5: Primerjava med dejansko in katastrsko izrabo tal po naravnopokrajinskih enotah leta 1981

Zemljiška kategorija	Haloze			Dravsko-Ptujsko polje			Slovenske gorice			Skupaj		
	Dejanska izraba	Katastrska izraba	Dej.: Kat.	Dejanska izraba	Katastrska izraba	Dej.: Kat.	Dejanska izraba	Katastrska izraba	Dej.: Kat.	Dejanska izraba	Katastrska izraba	Dej.: Kat.
Njiva	7,31	9,22	79,33	54,05	62,10	87,06	16,80	23,19	72,17	25,83	31,35	82,28
Travnik	32,46	17,21	188,57	12,23	6,53	187,41	21,36	17,12	124,30	21,87	13,75	158,81
Sadovnjak	5,03	3,46	145,60	0,32	0,13	246,06	4,48	5,37	83,12	3,32	3,10	106,90
Vinograd	6,59	6,81	96,81	0,02	0,00	R	2,16	2,11	102,14	2,85	2,89	98,49
Pašnik	12,03	30,84	39,03	6,97	6,98	99,84	11,49	8,98	127,38	10,21	15,11	67,48
Gozd	34,27	30,22	113,41	20,92	20,01	104,56	41,41	40,38	102,14	32,61	30,70	106,08
Pozidano	0,50	0,49	102,87	1,08	0,94	115,13	0,70	0,62	112,17	0,76	0,68	111,45
Ceste	1,58	1,55	102,40	2,63	2,22	118,48	1,43	1,40	102,16	1,87	1,71	109,04
Nerodovito	0,19	0,21	92,59	1,78	1,09	163,33	0,16	0,01	172,11	0,69	0,45	153,78
Vode	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,73	1,72	0,01	0,27	1,72
Skupaj	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Vir: Podatki geodetske uprave SO Ptuj in analiza kartiranja za k.o. Ljubstava, Prvenci in Drstelja.

(porast le za 1,1 %), medtem ko je povsod drugje še vedno intenzivno prisotno (povsod leta 1979 nad 5 % več travnikov kot leta 1971).

Praviloma se je površina vinogradov močno krčila, vendar je v določenih katastrskih občinah, kjer je družbeni sektor razvijal vinogradništvo, narasla. Porast je opazen predvsem v Slovenskih goricah zahodno od Pesnice, v Halozah pa le v K.O. Podlehnik in K.O. Goričak. Močnejše krčenje površine vinogradov je bilo v zahodnih Halozah (skoraj za polovico), kjer so za vinogradništvo slabši naravni pogoji, okrog Cirkulan, pa tudi v nekaterih območjih Slovenskih goric. V zadnjem desetletju so se površine vinogradov povsod skrčile za 5 % do 10 %.

Osnovne značilnosti kmetijske pridelave

Po podatkih študije Temelji razvoja agroživilstva v SV Sloveniji za obdobje 1978 — 2000, je bilo leta 1979 v ptujski občini na območju, ki ga pokriva KZ Ptuj, 24,3 % združenih kmetov v skupnem številu kmečkih gospodarstev, na območju KZ Lovrenc pa 86,3 %.

Najmanjši delež združenih kmetov je med zemljiškimi posestniki, ki imajo pod 2 ha zemlje, največji pa v kategoriji z velikostjo posesti med 3 in 10 ha. Tržnost kmetijstva je še vedno razmeroma šibka. Prevladuje pretežno prodaja vsakoletnih proizvodnih viškov, manj pa je primerov usmerjene tržne pridelave, kjer samooskrba ne bi bila prisotna za vsako ceno.

Med anketiranimi gospodinjstvi z zemljo jih le 69,1 % prodaja kmetijske pridelke, v Halozah precej manj kot na ravnini in v Slovenskih goricah. Celo med čistimi kmečkimi gospodinjstvi je 22,8 % takšnih, ki ne prodajo prav ničesar, med čistimi kmečkimi gospodinjstvi pa je takšnih 71,4 %. Najvišja stopnja tržnosti je med mešanimi pretežno kmečkimi gospodinjstvi. Gospodinjstva, ki ne prodajajo ničesar, najdemo tudi med kmetijami z več kot 5 ha velikim posestvom (5,6 %) in celo z več kot 10 ha (7,8 %), medtem ko 21,8 % gospodinjstev prodaja kmetijske pridelke celo na posestvih z manj kot 1 ha.

Med artikli tržnosti prevladujejo meso in mesni proizvodi (skupaj 71,4 %), precejšnjo vlogo imajo tudi okopavine (16,5 %). Vsi drugi produkti ne presegajo 3 % v celotni strukturi artiklov prodaje, nad 2 % pa odpade na les, sadje in žita.

Najvišji delež v strukturi odkupa odpade na živinorejo (88,7 %), deleži pa so v vseh štirih naravnopokrajinskih enotah razmeroma podobni, čeprav je opazno, da ima živinoreja največji pomen v tržnosti Slovenskih goric in najnižji na Ptujskem polju. 6,1 % odkupa odpade na poljedelske produkte. Razumljivo je, da je pomen poljedelstva bistveno večji na ravnini, še posebno na Dravskem polju. Pomen sad-

Tabela 6: Struktura odkupa od kooperantov po naravnopokrajinskih enotah leta 1980

Naravno pokrajinska enota	Mesna živinoreja	Mleko	Žitarice	Zelenjava	Ind. rastline	Okopavine	Sadje	Vinograd	Les	Drugo	Skupaj
Haloze	83,2	5,5	0,1	0,2	0,3	0,4	0,8	5,3	2,5	1,3	100,0
Dravsko polje	75,2	13,3	0,4	0,1	0,5	9,7	-	-	0,7	0,1	100,0
Ptujsko polje	76,8	8,1	0,5	1,1	2,7	4,6	-	0,3	0,3	5,6	100,0
Slovenske gorice	83,8	9,5	0,2	0,2	1,1	0,5	1,9	1,1	0,7	1,0	100,0
Skupaj	79,3	9,4	0,3	0,4	1,1	4,3	0,6	1,5	1,1	2,0	100,0

Vir: Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnine Ptuj in GG Maribor

jarstva, vinogradništva in prodaje lesa v skupni prodaji je zelo majhen, saj se ustrezni deleži gibljejo med 0,6 % in 1,5 %.

Žitarice, zelenjava, industrijske rastline in okopavine se ne pridelujejo načrtno, v smislu proizvodne usmerjenosti, zato ne preseneča, da so vrednosti odkupa na kooperanta zelo nizke. Tovrstna pridelava je daleč od optimalne, saj kmetije tehnologije gojenja posameznih kultur ne obvladujejo. Eden izmed osnovnih vzgibov za pridelavo je špekulacija, to je pridelovanje tistih poljščin, ki imajo trenutno najvišjo vrednost.

Pregled obremenitev delovnih moči s kmetijskimi površinami in obdelovalno zemljo kaže največjo obremenjenost na Dravskem in Ptujskem polju, najmanjšo pa v Halozah. Razlike so razumljive ob upoštevanju različne proizvodne usmerjenosti, saj kmetovanje v Halozah zahteva največ in na ravnini najmanj živega dela.

Mehaniziranost kmetijske proizvodnje predstavlja pomemben korak pri prizadevanju po proizvodnji čim večjih količin hrane, ker je omogočeno intenzivnejše izkoriščanje obdelovalnih površin ob hkratnem razbremenjevanju delovne sile pri najtežavnih opravilih. Vendar se v našem kmetijstvu na področju mehaniziranosti pojavljajo svojstveni paradoksi. Kljub visoki nabavni ceni želi imeti vsakdo čim bolj kompletno strojno verigo, ne oziraje se v zadostni meri na velikost kmetije. Tako je del površin z mehanizacijo preobremenjen, del pa je skoraj brez mehaniziranosti.

Traktor je zaradi univerzalnosti uporabe nedvomno najpomembnejši kmetijski stroj. Povprečno pride traktor na 9,61 ha obdelovalnih površin. Po podatkih popisa prebivalstva za leto 1981 je prišlo na 100 zaščitenih kmetij 64,5 traktorjev, na 100 nezaščitenih kmetij 21,1 traktorjev in na 100 gospodinjstev brez zemlje 1,2 traktorja.

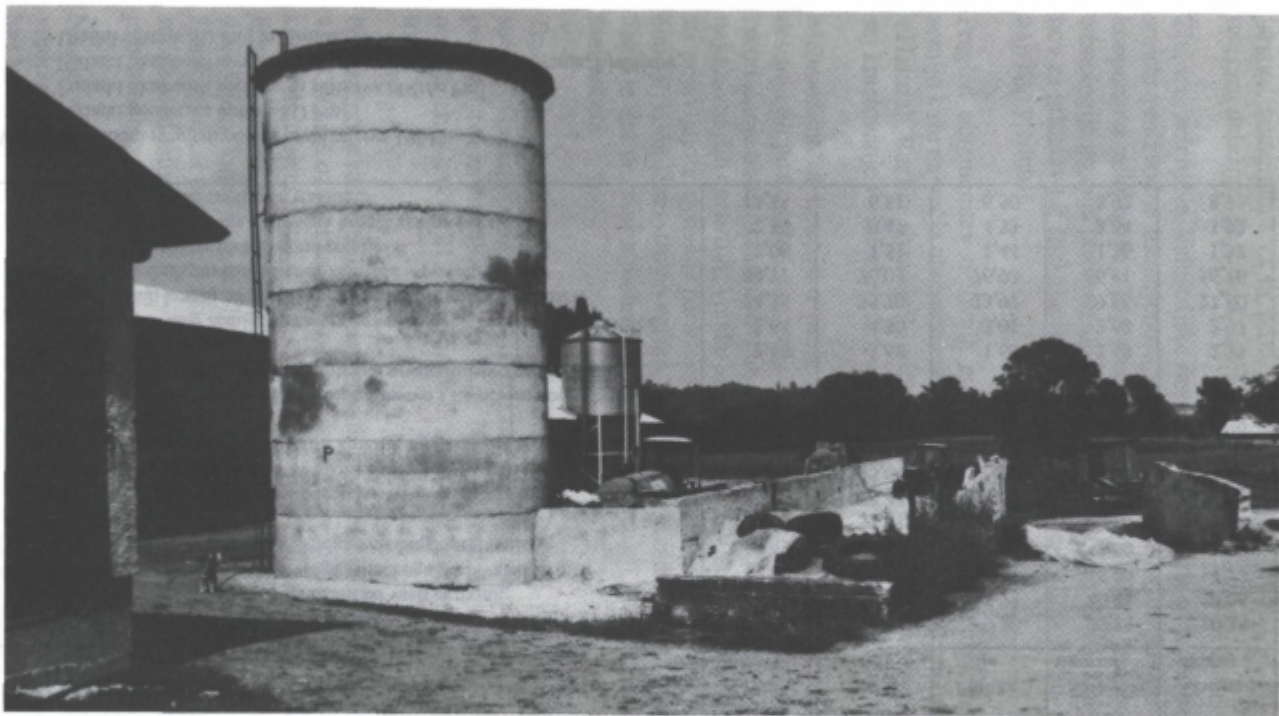
Povprečno je redilo anketirano gospodinjstvo leta 1981 4,88 GVŽ, leta 1971 pa le 4,12 GVŽ. Z ozirom na velikost posesti redijo več živine gospodinjstva na večjih kmetijah. Največji stalež je pri kmetijah z 10 — 20 ha (15,39 GVŽ), precejšnja pa je tudi obremenjenost na posestvih s 5 — 10 ha in nad 20 ha. Iz tega sledi spoznanje, da je šele na kmetijah z več kot 5 ha velikim posestvom racionalno uvajati moderno živinorejo, kar potrjuje dejstvo, da se je v vseh velikostnih skupinah z manj zemlje stalež med letoma 1971 — 1981 zmanjšal, pri gospodarstvih z več kot 5 ha pa se je bistveno povečal.

Na aktivnega zasebnega kmeta pride povprečno 3,92 GVŽ, pri čemer je najnižja vrednost v Halozah (2,80) in najvišja (6,47) na Dravskem polju, torej je razmerje kar 1 : 2,3.

Tabela 7: Nekateri elementi stanja kmetijske pridelave po naravnopokrajinskih enotah leta 1981

ELEMENT	Haloze	Dravsko polje	Ptujsko polje	Slovenske gorice	Občina skupaj
Delež kmečkega prebivalstva	31,39	16,70	9,80	27,38	20,38
Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od vseh aktivnih	44,68	24,47	15,73	40,43	30,06
Delež kmečkih upokojenecv od vsega kmečkega prebivalstva	16,00	17,87	21,41	15,90	14,17
Delež sezonskih delavcev od aktivnega kmečkega prebivalstva	2,49	0,85	4,99	2,60	2,70
Delež družbene posesti	20,34	33,21	29,96	20,10	23,81
Delež gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	81,03	59,44	39,62	71,20	59,64
Delež zemlje v lasti gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	98,95	95,60	95,90	98,24	97,62
Število aktivnih, zaposlenih na lastni kmetiji, na gospodinstvo s kmečkim gospodarstvom	0,91	0,62	0,56	0,97	0,79
Povprečna površina vse zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom	4,73	3,92	2,50	4,03	3,85
Povprečna površina obdelovalne zemlje na gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom	2,40	2,68	1,68	2,59	2,33
Površina obdelovalne zemlje na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca	2,64	4,30	3,01	2,68	2,97
Delež zaščitenih kmetij od gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi	24,38	35,20	23,97	29,86	27,80
Delež obdelovalnih površin od vseh zemljišč v privatni lasti	44,11	76,03	76,92	56,91	56,76
Število GVŽ na hektar obdelovalne zemlje	1,06	1,51	1,44	1,36	1,32
Število GVŽ na zasebnega aktivnega kmečkega prebivalca	2,80	6,47	4,33	3,64	3,92
Površina obdelovalne zemlje na traktor	13,83	6,81	6,50	8,92	8,71

Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981
 Podatki geodetske uprave SO Ptuj
 Podatki Skupnosti socialnega skrbstva občine Ptuj
 Podatki Skupnosti invalidskega in pokojninskega zavarovanja, Ljubljana
 Uradni vestnik SO Ptuj in Ormož, 1977

Sodobne kmetije se v vse večji meri opremljajo s silosi. Na kmečkih dvoriščih je vse več raznovrstne kmetijske mehanizacije.

Contemporary farms are increasingly equipped with silos. On farmyards there are all the more varieties of agricultural mechanization.

Foto: D. Kladnik

Ocena potrebne delovne sile v kmetijstvu in problematika zaposlovanja

Pri ocenjevanju potrebne delovne sile izhajamo iz ocenjevanja razpoložljivih delovnih moči z ozirom na porabo delovnega časa na enoto površine pri različnih proizvodnih usmeritvah. Ugotavljanje potrebne delovne sile v zasebnem kmetijstvu je velikega pomena, saj lahko na snovi optimalnega ugotovljenega števila planiramo zaposlitveno politiko.

Iz skupne vsote za obdelavo vse zemlje potrebnih delovnih ur in števila aktivnih kmečkih prebivalcev smo izračunali, da naj bi bil danes kmet povprečno obremenjen s 1731 urami. Seveda je realno stane precej drugačno. Če odštejemo 30 % aktivne kmečke populacije, za katero predpostavljamo, da je zaradi ostarelosti slabo učinkovita, pride na posameznika kar 2473 ur.

Za izhodišča ugotavljanja potrebne delovne sile smo predvideli trikratno rast produktivnosti v kmetijstvu in predvideno povprečno letno obremenitev 2000 ur, s čimer bi se položaj kmeta približal položaju delavca v industriji. Raziskave namreč kažejo (Cizej, 1978), da je dohodek kmeta danes bistveno nižji od povprečnega dohodka polkvalificiranega delavca. Na posestvih od 1 — 4 ha naj bi dosegel le 15,5 % OD polkvalificiranega delavca, na posestvih od 4 — 8 ha 25,0 % in na posestvih z več kot 8 ha 80,0 %.

Končni izračun pove, da bi lahko ob zgornjih predpostavkah v prihodnje delalo na zemlji 2775 aktivnih kmetov, ki bi lahko zagotovili izkoriščenost vseh površin. Za višek kmečke delovne sile, to je za 3956 ljudi, bi morali ob brezposelnih in zdomcih — povratnikih poskrbeti za delovna mesta, obenem pa organizirati ustrezno usmerjeno izobraževanje.

Formiranje novih delovnih mest na območju Dravskega in Ptujkega polja bi moralo biti podrejeno zaposlovanju avtohtone deagrarizirane delovne sile, tako da bi ne bilo z novimi zaposlitvenimi možnostmi mogoče "skrbeti" za večanje števila zaposlenih polkmetov v industriji in kmetijstvu. Izhajajoč iz večkrat argumentiranih predpostavk bi morala politika zaposlovanja v teh dveh območjih skrbeti za manjšanje števila kmetov ob večjih obdelovalnih površinah, ki bi si jih le-ti postopoma pridobivali v obdelavo. Obenem bi moralo zaposlovanje izven kmetijstva skrbeti za nekmete, ki bi sicer prebivali v teh krajih, zemlja pa jim ne bi predstavljala pomembnega vira dohodka. V kolikor želijo zemljo obdelati, bi jih morali usmerjati na obrobje, kjer se pokrajina prazni, zemlja pa ostaja neobdelana.

Sočasno s tako formulirano zaposlitveno politiko (v sekundarnem in terciarnem sektorju) bi morali razvijati delovna mesta pretežno tam, kjer je naš cilj zadržati ljudi in jim ob skromnejših naravnih možnostih in majhnih zemljiščih omogočati

dodatni zaslužek. Danes se zaposlitvene možnosti odpirajo predvsem v zasebnem sektorju.

Strategija v odnosu do mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev

Potrebe po delovni sili so sprožile zaposlovanje kmečke delovne sile v nekmetijskih poklicih, nakar se je življenjski nivo precej dvignil. Sledil je pritisk kmečkega prebivalstva po rednem zaposlovanju, nova delovna mesta pa niso mogla zagotoviti zaposlitve vsem zainteresiranim. Drug razlog za razširitev polkmečke strukture je razmeroma nizka raven produktivnosti, tako v kmečki kot nekmečki sferi zaposlitve. Zato je potrebna dvojna zaposlitev, na zemlji in v tovarni ali v drugih poklicih. Takšna dejavnost se v določenih pogojih medsebojno oplaja in omogoča razmeroma visoko življenjsko raven. Ko doseže produktivnost dela visoko raven, se ekonomska nuja po dvojni zaposlitvi izniči in pride do popolne polarizacije na čiste kmete in čiste nekmete. Čas dokončne polarizacije na čista kmečka in nekmečka gospodinjstva pa je v naših družbenoekonomskih razmerah še zelo daleč, gotovo ga zavirajo in ga očitno še bodo neustrezne socialno-posestne razmere, ki onemogočajo nastanek in razvoj modernih agro-produkcijskih enot.

Raziskave kažejo, da polkmetje opravljajo v primerih ekonomske nuje odgovorno oba poklica, oziroma da mešane kmetije ne zaostajajo za produktivnostjo v kmetijstvu za čistimi kmetijami. To potrjujejo tudi razmere v občini Ptuj v vseh štirih proučevanih naravnopokrajinskih enotah. Celo več! Vsa obravnavana dejstva kažejo, da so mešana delavsko-kmečka gospodinjstva povprečno v vseh elementih kmetijske produkcije, tržnosti kmetijstva in opremljenosti z mehanizacijo pred čistimi kmečkimi, za katere je značilna dokajšnja ostarelost. Le redke čiste kmetije so presegle povprečen nivo mešanih kmetij.

Pričakovati pa je, da bodo mešana gospodinjstva manj intenzivno obdelovala zemljo, ko bodo ekonomski motivi izginili.

V zvezi z načrtno izvajano kmetijsko politiko in težnjo po ohranjanju kulturne pokrajine je v nadaljnjem odnosu do mešanih kmetij možen predvsem naslednji pristop: na ravnini Dravskega in Ptujskega polja je potrebno z ustreznimi ukrepi mešano strukturo počasi odpravljati z delitvijo na čiste kmetije in na gospodinjstva z nekmečkim gospodarstvom, v gričevju pa razvoj mešane strukture z različnimi ugodnostmi spodbujati.

Zaščitene kmetije — razvojna jedra zasebnega kmetijstva v prihodnosti

Okrog izvajanja zakona o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev je prisotna vrsta problemov. Merila, ki jih določa zakon za določanje zaščitene kmetije, se v več primerih (velikost posesti, zagotovljeno nasledstvo, ipd.) neustrezno uporabljajo, kar povzroča, da med zaščitnimi kmetijami niso zajete vse kmetije, ki izpolnjujejo zakonske pogoje in obratno. Dogaja se, da se v okviru zaščitene kmetije določijo tudi zemljišča, ki so v že sprejetih prostorskih dokumentih namenjena za pozidavo.

Vseh zaščitene kmetij je bilo po odloku iz leta 1977 3124, kar predstavlja 27,8 % vseh gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi. Najvišji delež zaščitene kmetij je na Dravskem polju (35,2 %), najmanjši pa na Ptujem polju (24,0 %) in v Halozah (24,4 %).

Predlog za nov odlok o zaščitene kmetijah obsega 2544 kmečkih gospodarstev, ki so bila osnova naše nadaljnje analize.

Na zaščitene kmetijah na območju občine Ptuj živi 11447 prebivalcev, kar predstavlja 16,75 % celotne populacije občine.

Tabela 8: *Struktura gospodinjstev z ozirom na zaščitenost kmetij po naravnopokrajinskih enotah občine Ptuj (leto 1981)*

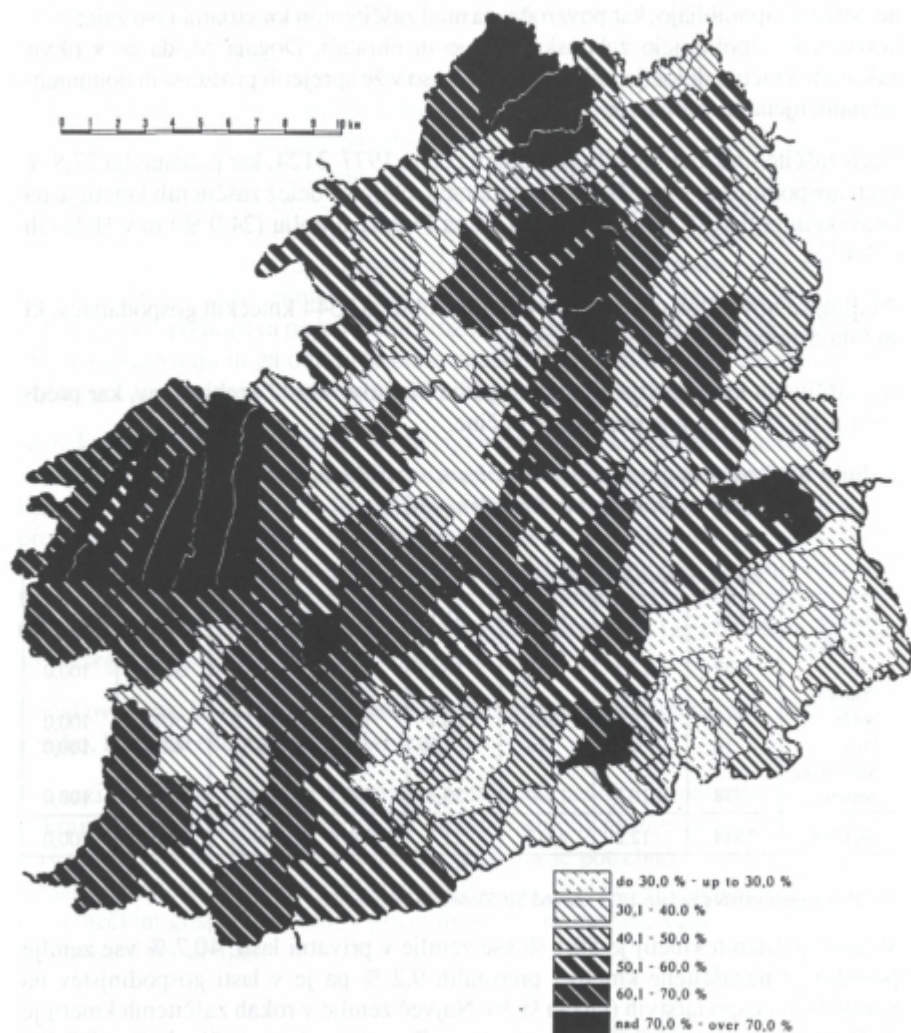
	Zaščitene kmetije		Nezaščitene kmetije		Brez zemlje		SKUPAJ	
Haloze	651	12,2	1652	31,1	3012	56,7	5315	100,0
Dravsko polje	627	17,2	588	16,1	2437	66,7	3652	100,0
Ptujsko polje	510	16,6	801	26,1	1761	57,3	3072	100,0
Ptuj	18	0,4	76	1,8	4122	97,8	4216	100,0
Slovenske gorice	738	16,2	1330	29,2	2482	54,6	4550	100,0
SKUPAJ	2544	12,2	4447	21,4	13818	66,4	20805	100,0

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

V lasti zaščitene kmetij je 50,1 % vse zemlje v privatni lasti. 40,7 % vse zemlje posedujejo nezaščitene kmetije, preostalih 9,2 % pa je v lasti gospodinjstev na nekmečkih gospodarstvih (tabela št. 9). Največ zemlje v rokah zaščitene kmetij je na Dravskem polju (65,9 %), najmanj pa na Ptuj in v njegovi ožji okolici (9,7 %). V Halozah je v lasti nezaščitene kmetij več zemlje kot v lasti zaščitene kmetij (50,4 % proti 41,8 %).

DELEŽ ZEMLJE V LASTI ZAŠČITENIH KMETIJ OD VSEH ZEMLJIŠČ ZASEBNEGA SEKTORJA V OBČINI PTUJ LETA 1982

SHARE OF LAND OWNED BY PROTECTED FARMS WITHIN TOTAL LAND OF PRIVATE SECTOR IN PTUJ COMMUNITY IN THE YEAR 1982

Povprečno pride na zaščiteno kmetijo 29,6 % parcel. Čeprav je število zemljiških kosov manjše, pa je podatek vseeno zgovoren dokaz velike prostorske razdrobljenosti obravnavanih kmečkih gospodarstev. Po številu parcel prevladujejo štiri zemljiške kategorije: njive (7,7), travniki (7,1), pašniki (5,3) ter gozdovi (4,3). Povprečno ima vsaka zaščitena kmetija sadovnjak (1,1), velika večina pa naj bi imela tudi vinograd (0,9).

Osnovni opredeljitveni kriterij za uvrščanje med zaščitene kmetije je bil 3 ha obdelovalne zemlje na ravnini in 5 ha obdelovalne zemlje v gričevju ob upoštevanju gozda. Vendar bi lahko bile zaščitene kmetije ob usmerjeni vrtnarski proizvodnji tudi manjše. Ob upoštevanju, da je tržno usmerjenih le okrog 2500 kmetij, pa je zaščitene kmetij celo preveč. Usmerjenih je le okrog 400 kmetij. Problematika nasledstva se ni dovolj upoštevala, saj je med anketiranimi zaščiteni kmetijami kar 25,5 % takšnih, ki so brez naslednika in 31,1 % takšnih, kjer je nasledstvo vprašljivo.

Ker je težko opredeliti vlogo vsakega posameznega elementa posebej in se le-ti od kmetije do kmetije močno razlikujejo, smo se odločili za sintetično vrednotenje posameznih gospodinjstev. Analitično obravnavamo štiri osnovne elemente opredelitve. Namen smo dosegli s točkovnim vrednotenjem razredov posameznih elementov:

1. mlado gospodinjstvo 6
 zrelo gospodinjstvo 4
 generacijsko gospodinjstvo 5
 starajoče gospodinjstvo 2
 ostarelo gospodinjstvo 1
 kombinirano gospodinjstvo 3
2. čisto kmečko gospodinjstvo 5
 mešano — pretežno kmečko gospodinjstvo 4
 mešano — enakovredno gospodinjstvo 3
 mešano — pretežno nekmečko gospodinjstvo 2
 čisto nekmečko gospodinjstvo 1
3. ima prevzemnika 5
 nima prevzemnika 1

Tabela 9: *Delež zemlje v lasti osnovnih tipov gospodinjstev po naravnopokrajinskih enotah občine Ptuj leta 1981*

	<i>Zaščitene kmetije</i>	<i>Nezaščitene kmetije</i>	<i>Brez zemlje</i>	<i>SKUPAJ</i>
Haloze	41,8	50,4	7,8	100,0
Dravsko polje	65,9	24,6	9,5	100,0
Ptujsko polje	55,5	34,0	10,5	100,0
Ptuj	9,7	38,4	51,9	100,0
Slovenske gorice	51,2	42,1	6,7	100,0
SKUPAJ	50,1	40,7	9,7	100,0

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

Tabela 10: *Število GVŽ na gospodinjstvo glede na zaščitenost kmetij po naravnopokrajinskih enotah občine Ptuj leta 1981*

	<i>Zaščitene kmetije</i>	<i>Nezaščitene kmetije</i>	<i>Brez zemlje</i>	<i>SKUPAJ</i>
Haloze	5,544	2,184	0,191	1,496
Dravsko polje	8,855	2,414	0,100	1,833
Ptujsko polje	6,335	2,187	0,213	1,665
Ptuj	4,695	0,688	0,006	0,036
Slovenske gorice	6,776	2,392	0,194	1,843
SKUPAJ	6,865	2,249	0,121	1,349

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

4. glede na površino zemlje v lasti članov gospodinjstva:

- a) druga skupina K.O. (odlok o davkih občanov v občini Ptuj, Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, 15. april 1976) obsega Dravsko-Ptujsko polje
- do 3 ha obdelovalne zemlje 1
 - 3 — 4 ha obdelovalne zemlje 2
 - 4 — 5 ha obdelovalne zemlje 3
 - 5 — 7 ha obdelovalne zemlje 4
 - 8 in več ha obdelovalne zemlje 5

- b) tretja skupina K.O. (večji del Slovenskih goric, manjši del Haloz)
- do 5 ha obdelovalne zemlje 1
 - 5 — 6 ha obdelovalne zemlje 2
 - 6 — 8 ha obdelovalne zemlje 3
 - 8 — 10 ha obdelovalne zemlje 4
 - 10 in več ha obdelovalne zemlje 5
- c) četrta skupina K.O. (odmaknjeni predeli Slovenskih goric, večina Haloz)
- do 10 ha skupne zemlje 1
 - 10 — 12 ha skupne zemlje 2
 - 12 — 16 ha skupne zemlje 3
 - 16 — 20 ha skupne zemlje 4
 - nad 20 ha skupne zemlje 5

Ker ima v zadnji skupini katastrskih občin pomembno vlogo izkoriščanje gozda, smo se pri vrednotenju odločili za opredelitev skupne velikosti posestva, medtem ko je v prejšnjih skupinah K.O. v ospredju poljedelstvo in živinoreja na osnovi travnikov in krmnih posevkov.

Mnenja smo, da lahko močnejše zaščitene kmetije (z večjo točkovno vsoto) predstavljajo v prihodnosti nosilce razvoja zasebnega sektorja kmetijstva. Maksimalno število točk je 21, dosežata pa ga samo dve kmetiji. Kje naj bo meja za izbor najbolj primernih kmetij? Če se vzame za mejo 18 točk, bi bilo vključenih 805 obratov, pri meji 17 točk že 1271, pri meji 16 točk 1537 in pri meji 15 točk že 1744 kmetij. Menimo, da meje navzdol spričo neustreznih pogojev ne bi smeli spustiti. Na ta način bi izpadlo natančno 800 kmetij. Upoštevati bi bilo potrebno tudi regionalni vidik.

Iz seznama predlaganih kmetij za zaščito je po našem mnenju potrebno izločiti vse tiste obrate, ki ne ustrezajo kriterijem in tudi evolutivno ni mogoče pričakovati, da bi predstavljali močne produkcijske enote. Neizpolnjevanje ustreznih kriterijev pomeni zlasti:

- vključevanje kmetij z ostarelimi gospodinjstvi,
- vključevanje kmetij s čistimi nekmečkimi gospodinjstvi,
- vključevanje kmetij z ne dovolj velikim potencialom kmetijskih zemljišč (preveriti pa bi bilo potrebno proizvodno usmerjenost),
- vključevanje kmetij brez naslednika,
- vključevanje kmetij, ki imajo sedež na območjih z urbanističnimi in zazidalnimi načrti ali pa imajo v teh območjih toliko obdelovalnih površin, da ostala

zemljišča ne dosegajo minimuma za primerno usmeritev kmetijske proizvodnje (meja bi bila lahko na primer pri 5 ha obdelovalne zemlje).

Potencialna konfliktna območja med interesnimi območji družbenega sektorja ter zemljišči zaščitenih kmetij so predvsem:

- ožja okolica Ptuja,
- okolica Kidričevega,
- okolica populacijske osi na Ptujskem polju (Dornava-Moškanjci-Gorišnica),
- Pesniška dolina (hidromelioracije),
- dolini Dravinje in Polskave (hidromelioracije),
- vzhodne, vinogradniške Haloze (Širjenje družbenih vinogradov).

Dileme in možnosti razvoja kmetijstva

V naši družbi ni mogoče konfrontirati družbene in zasebne proizvodnje, temveč je potrebno z usklajenim pristopom upoštevaje interese obeh sektorjev postopoma integrirati oba načina. Razdrobljena zasebnolastninska proizvodnja objektivno nima nikakršne zgodovinske perspektive, niti z vidika povečevanja produktivnosti dela in zadovoljevanja družbenih potreb niti z vidika izboljševanja ekonomskega in socialnega položaja kmeta ter njegove družine.

Teoretično je možnih več razvojnih variantnih rešitev:

- povečanje maksimuma brez prostorsko ureditvenih operacij,
- povečanje maksimuma ob obsežnih komasacijah,
- povečanje maksimuma ob izvedbi agrarne reforme (uvajanje prostorsko zao-kroženih proizvodnih enot farmskega tipa na družinskih kmetijah).

Povsem jasno je, da bi bil teoretično najbolj sprejemljiv tretji model, ki bi dajal najboljše rezultate, najlaže izvedljiv pa bi bil seveda prvi pristop, ki pa prostorske neorganiziranosti ne bi izboljšal.

Območje občine Ptuj se po naravnih značilnostih, kvaliteti zemljišč in po doseženi stopnji razvoja kmetijske proizvodnje bistveno razlikuje ter pogojuje specifične ukrepe pri dolgoročni usmeritvi: Dravsko in Ptujsko polje v kmetijsko visoko razvito območje z vsemi možnostmi uporabe tehnike in sodobne tehnologije ter povdarjenim pridelovanjem industrijskih rastlin (velik del sladkorne pese), krmnih rastlin in tradicionalnih kultur (pšenica, koruza, krompir) ter sodobno urejene živinoreje. V Halozah in Slovenskih goricah naj bo proizvodnja usmerjena v pridelovanje kvalitetnih sort sadja in vin, to pa naj dopolnjuje še poljedelska proizvodnja in živinoreja.

Koncentracijo in specializacijo pridelave je v poljedelstvu in travništvu mogoče realizirati z rajonizacijo, to je z organizacijo pridelovanja v primernih ekološko sličnih proizvodnih območjih. Ta proces pa hkrati vodi tudi v bolj ali manj izrazito specializacijo posameznih kmečkih gospodarstev. Vendar pa obseg in raven specializacije v poljedelstvu omejujejo biološke in obratoslovne zakonitosti vrstenja poljščin. Popolna in trajna specializacija pri pridelovanju poljščin, to je monokultura, v naših naravnih razmerah ni mogoča.

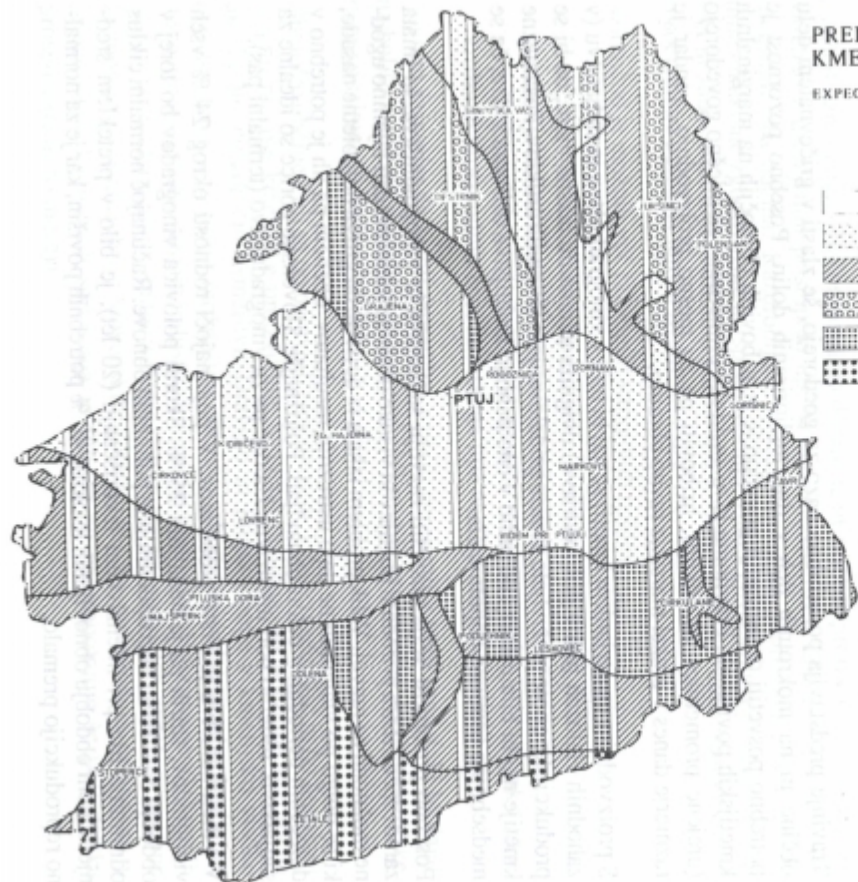
Pri načrtovanju pridelovanja poljščin pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da se njivski kolobar tako v zasebnem kot družbenem sektorju vse bolj zožuje. Zlasti na družbenih gospodarstvih že močno prevladuje dvopolje koruza-pšenica, ponekod pa je celo monokultura korusa, medtem ko so metuljnice že skoraj povsem izginile. Posledica takega ravnanja je zmanjševanje rodovitnosti tal, slabšanje zdravstvenega stanja posevkov ter povečevanje zaplevljenosti njiv, končni rezultat pa stagnacija ali celo zmanjševanje donosa.

Travinje predstavlja pomembno bazo za govedorejo, še zlasti v gričevnatem delu občine in na mokrotnih tleh v dnu melioriranih dolin. Posebno pozornost je potrebno posvetiti organizaciji govedoreje v hribovitih območjih na marginalnih kmetijskih površinah. Praviloma je nižinski del primernejši za mlečno govedorejo (urejene prometnice za odkup), hriboviti pa za mesno proizvodnjo, vendar je razmerje danes v praksi marsikje ravno obratno.

S proizvodnim usmerjanjem kmetij se naj bi tudi v vinogradništvu in sadjarstvu (v zahodnih Halozah tudi v gospodarstvu) dvignila tržnost do takšne mere, da bi se produkcijske enote preživljale samo s pridelovanjem tovrstnih artiklov. Posamezne kmetije naj bi bile usmerjene samo v eno panogo kmetijstva oziroma v dve, če se medsebojno ustrezno dopolnjujeta.

Posebno pozornost velja posvetiti razvoju sadjarstva in vinogradništva, ki imata zaradi specifičnih prirodnih pogojev in visoke delovne intenzivnosti izjemno ugodne možnosti za razvoj. Velik problem izhaja iz dejstva, da gre za dolgoletne nasade, ki še dolgo po vlaganjih ne dajo ustreznih rezultatov, obenem pa jih je potrebno v določenih periodah v celoti obnavljati. Položnejše Slovenske gorice so idealne za sadjarstvo, reliefno bolj intenzivne Haloze pa za vinogradništvo (termalni pas).

V vinogradništvu je vrsta problemov. V pojemajoči rodnosti okrog 24 % vseh vinogradov, starih pa je nedaljših 25 %. Skoraj polovica vinogradov bo torej v obdobju 5 — 10 let negospodarnih in potrebnih obnove. Računajoč normalni cikel odmiranja trte pri intenzivnem izkoriščanju (20 let), je bilo v preteklem srednjeročnem obdobju obnovljenih le okrog 40 % potrebnih površin, kar je za normalno reprodukcijo premalo.

PREDVIDENA PROIZVODNA USMERJENOST KMETIJSKE PROIZVODNJE

EXPECTED ORIENTATION OF AGRICULTURE PRODUCTION

- POTREBNE SO MELIORACIJE - AMELIORATIONS ARE NECESSARY
- POLJEDELSTVO - AGRICULTURE
- ZIVINOREJA - CATTLE-BREEDING
- SADJARSTVO - FRUIT-GROWING
- VINOGRADNISTVO - VITICULTURE
- GOZDARSTVO - FORESTRY

Uvajanje velikih medvrstnih razdalj oziroma velik življenjski prostor na eno trto omogočajo rabo visokoproduktivne mehanizacije. Ta lahko zmanjša velike pridelovalne stroške. Pri takšni ureditvi je potrebna previdnost. Tveganje pridelovanja je zaradi majhnega števila trt na enoto površine in zato prevelike obremenitve z rodnostjo na eno trto zelo veliko.

Danes med intenzivnimi sadovnjaki v družbenem sektorju (KK Ptuj) prevladujejo jablane, precej pa je tudi hrušk in višenj. Breskev je manj. V novejšem času se je v Halozah uveljavilo lupinasto sadje — leska in kostanj. V zasebnem sektorju je intenzivnih sadovnjakov izredno malo (samo jabolka). Vsekakor bi morali površine intenzivnih sadovnjakov močno povečati, saj zato obstajajo realni ekonomski razlogi (povpraševanje), številna delovna sila in ugodni klimatski pogoji. Površina novih intenzivnih sadovnjakov naj ne bi bila manjša od 30 ha v družbenem sektorju in 5 ha v zasebnem.

Opozoriti velja še na možnost gojenja nekaterih posebnih kultur, ki zahtevajo v konicah razmeroma veliko delovne sile. Tako pridejo v poštev na Dravsko-Ptujskem polju nasadi hmelja, ribeza, robidnic in jagod, v gričevnatem svetu zahodnih Haloz pa poleg že navedenih kultur tudi nasade leske, ki bi jih lahko sadili na kontaktu gozda in obdelovalnih površin, s čimer bi se preprečevalo nadaljevanje nenačrtnega zaraščanja.

Zasnova prostorskega razvoja s posebnim ozirom na funkciji naselij

Doslej so bila ta vprašanja obravnavana enostransko, kot rezultat obdelave splošnega naselitvenega vzorca ali kot posledica podaljševanja dosedanjega poselitvenega trenda. Nobenega dvoma ne more biti, da je smiselna edino taka pot, ki povezuje tako ekonomske, socialne in prostorske elemente s tehnološkimi, ambientalnimi, oblikovnimi in spomeniško varstvenimi ter posebej s spoznanji o splošno kulturni stopnji in o psiholoških vidikih. Počasna industrializacija in urbanizacija še nista tako močno posegli v fiziognomijo pokrajine kot marsikje v bolj razvitih predelih. Vse to se odraža tudi v tipu naselbinskega omrežja, ki je bolj ali manj obdržal star, srednjeveški princip razporeditve vasi, trgov in mest. Urbana središča v severovzhodni Sloveniji označuje zanimiva anomalija:

- urbana središča (mesta) SV Slovenije so glede na razvoj v celotni Sloveniji prešibka oziroma jih je premalo;
- ta mesta so glede na agrarno gravitacijsko zaledje premočna, kar pomeni, da nadpovprečno velik delež storitvenih dejavnosti služi mestnemu prebivalstvu.

Na usmerjanje bodočega razvoja omrežja naselij v občini Ptuj vpliva regionalno središče Ptuj s svojo središčno povezovalno in gravitacijsko vlogo, pomembnimi

proizvodnimi in kulturnimi inštitucijami, prometnimi zvezami in mestnim načinom življenja.

Ugotovljena dejstva dokazujejo, da smo zelo intenzivno vstopili v preslojevanje kmečkega prebivalstva in da smo pri vseh nakazanih spremembah priča različnim dogajanjem v prostoru, ki so njegova posledica. Te hitre in korenite spremembe posegajo v celoten prostor občine, le da se drugače odražajo v Halozah in Slovenskih goricah, drugače v ravninskem delu na Dravskem in Ptujskem polju ter povsem drugače v Ptujju oz. njegovi neposredni bližini, ki jo lahko smatramo kot ptujsko urbano aglomeracijo.

Temeljno izhodišče, ki ga poskušamo upoštevati, je nujnost pravočasnega načrtnega usmerjenega razvoja. V ta sklop sodijo dogovori o dosledni urbanistični zemljiški politiki, spremljanje in nadzor nad prometom z zemljišči, usmerjena gradnja tako stanovanjskih kot proizvodnih objektov ter taka organizacija prostora (oskrba, vzgoja in izobraževanje, zdravstvo), ki bo podpirala zasnovano naselitveno politiko.

Ob želji, da se omrežje naselij ne spreminja in, da se razvoj formira znotraj vaških območij, moramo posebej poudariti sledeče: vasi na Dravskem in Ptujskem polju se lahko širijo preišljeno, z zadržano rastjo. Zazidalne površine naj se ne večajo v smeri proti najkvalitetnejšim obdelovalnim zemljiščem, ampak tja, kjer bo škoda na kmetijski zemlji najmanjša. Strogost v omejitvah je potrebna povsod tam, kjer narašča število ljudi, ki nimajo več direktne zveze s kmetijstvom. Površina zazidalnih parcel naj bo takšna (700 m^2), kot jo potrebujemo za normalno postavitev individualne hiše.

Ker se pretežna večina naselij nahaja na stiku mokrotnege sveta na ilovicah in glinah, kjer je potrebno za intenziviranje kmetijstva izvajati obsežen program hidromelioracij ter sušnega sveta prodnih nanosov Drave, bi veljalo razmisliti o širitvi naselij na meliorirana območja, to je na Dravskem polju proti Polskavi, na Ptujskem polju pa proti Pesnici. Melioracije so zelo drage, rezultati pa so ob intenzivnih prizadevanjih zadovoljivi šele čez 7 — 8 let. Zato je manjši greh ohraniti že naravno rodovitna tla za kmetijstvo.

Na obrobju ravnine ter v obeh hribovitih predelih naj bo toleranca do novih prosilcev za zazidljiva zemljišča in do naselitenih površin bistveno drugačna. Prevladati bi morala zahteva, da potencialni kandidati za naselitev poskrbijo za obdelavo čim večjih kmetijskih kompleksov. Tudi omejitve pri iskanju ustrežnejših lokacij naj bodo čim manjše, čeprav velja uveljavljati čim bolj strnjen sistem zazidave, ker velja računati na težnje po združevanju zemljiških proizvodnih kapacitet, pa tudi gradnja infrastrukture, pri čemer imajo še posebno vlogo ceste, vodovod in telefon, bi bila bistveno lažja in cenejša.

Pri koncipiranju omrežja naselij je potrebno upoštevati, da bo zaradi prepletanja bivalnih interesov nekmečkenga in proizvodno-bivalnih interesov agrarnega prebivalstva nujno prihajalo do konfliktov, še posebno na ravnini, kjer bodo zaradi specifičnega sistema poselitve (relativno strnjena zazidava) še posebno izraziti.

Kako preprečevati nesporazume? Razmišljati velja o selektivnem usmerjanju nekmečkenga elementa v samo nekaj večjih naselij, manjša pa naj bi ohranila pretežno kmečki značaj. Na drugi strani ostaja odprt problem zasnove posameznih naselij. Danes sta bivalni in proizvodni vidik tesno prepletena. Vsekakor vseh proizvodnih funkcij (kmečki dom z vsemi gospodarskimi poslopji) ne bo mogoče premestiti iz naselbinskega jedra na obrobje. Vendar bi ob predvidenih izboljšavah zemljiško-lastniške stukture lahko na obrobju locirali večje objekte, ki praviloma negativno vplivajo na kvaliteto bivalnega okolja (skupni hlev, skupni svinjak, perutninarske farne, silosi, gnojišča, garaže na mehanizacijo).

Na podlagi izbranih kazalcev in njihovih karakteristik smo poselitvena območja in pripadajoča naselja razporedili v več skupin — A, B, C, D. V skupino A vključujemo naselja, kjer prevladujejo izrazito agrarne funkcije in predvsem vaška naselja z do 200 prebivalci. Trend gibanja prebivalstva v teh naseljih izkazuje praznenje ali stagnacijo. Struktura aktivnega prebivalstva kaže prevlado agrarnega življa. V to skupino spadajo naselja skoraj brez neagrarnih delovnih mest, s slabo komunalno opremljenostjo, z ostarelo strukturo prebivalstva ter slabo prometno dostopnostjo.

Tudi v B skupini prevladuje agrarna funkcija z močnim deležem kmečkenga prebivalstva in s stagnacijo števila prebivalstva. Povprečna velikost naselja je preko 200 prebivalcev. Zaznavna je manj intenzivna dnevna delovna migracija.

Značilnosti tipa C so izražene s pomembnim deležem zaposlenih izven naselij in z več kot 50 % nekmečkih gospodinjstev. S tem je povezana specifična karakteristika — močna dnevna delovna migracija in lega naselij ob prometnih poteh ter lahka dostopnost do krajev zaposlitve. Značilnost teh naselij je tudi v koncentraciji oskrbnih funkcij. Sistem omrežja naselij in lastno gravitacijsko zaledje teh naselij že narekuje določeno centralnost (sedeži krajevnih skupnosti).

Osnovna značilnost naselij višje gradnje (tip D) je povdarjena skrb za neagrarno urejanje naselja z večjo koncentracijo prebivalstva in pomembnejšimi gravitacijskimi funkcijami. Ta naselja se morajo urejati z zahtevnejšo urbanistično dokumentacijo.

Pri naseljih tipa A in B je za nadaljnji razvoj pomemben stimuliran razvoj kmetijstva in kmetovanja po delu. Kmetijska politika mora poleg gospodarske in zemljiško-posestne problematike upoštevati tudi socialne probleme prebivalcev, probleme varovanja kulturne krajine, ter probleme dostopa do uslug različnih vrst (zdrav-

stvene, šolske, upravne) ter v manjši meri do delovnih mest. Pozorneje pa je potrebno proučiti vlogo naselij tipa A, ki nazadujejo in sicer z ustrezno politiko prostorske razmestitve delovnih mest in izboljšanjem prometne povezanosti, organizacijo javnega transporta ter usmerjeno individualno gradnjo.

Pri naseljih tipa C bo potrebno upoštevati možnosti in potrebe ločenih kmetijskih zemljišč in nekmetijskih območij. Nobenega dvoma ne bi smelo biti, da ima prioriteto pri razporejanju zemljišč znotraj vasi čista kmetijska dejavnost. Za normalo oskrbo prebivalcev v teh naseljih je treba skladno z določili urbanističnega programa prej ali slej omogočiti naslednjo opremljenost: osnovna šola, ustrezno dvorano (kulturni dom) s prostori za mlade in ev. starejše občane; otroški vrtec, trgovino s kmetijskimi pripomočki, strojno postajo; odkupno postajo, osnovno oskrbo, storitvene obrti, patronažno sestro, občasne obiske zdravnika, pošto z možnostjo opravljati bančne storitve, športno igrišče, telovadnico.

Naselja skupine D so izraziteje mestnega značaja z višjo stopnjo opremljenosti in višjo stopnjo centralnosti. Opremljenost teh krajev mora zagotavljati potrebne oskrbne funkcije, šolstvo, družbeno-politične dejavnosti, ustrezen nivo urbanega standarda in komunalne opreme, npr.: osnovna šola, sedež političnih organizacij, kulturni dom z ustreznimi klubi, vrtec, trgovine z vsemi pripomočki za normalen razvoj kmetijske dejavnosti in ustrezno založenost za nekmetijske potrebe, osnovna oskrba za dnevne in mesečne potrebe, strojna postaja s servisi za kmetijske stroje, izposojevalnica kmetijskih strojev in bencinska črpalka, več storitvenih in uslužnostnih obrti, zdravstveni dom (splošni zdravnik, zobozdravnik), lekarna, pošta, banka, postaja ljudske milice, gasilci, športne površine, telovadnice.

Le-ta naselja naj bi se razvila v inovacijsko-razvojna jedra podeželske pokrajine, ki bi s primerno razvitostjo storitvenih dejavnosti oskrbovala tudi agrarno prebivalstvo. Med že opredeljena naselja bi kazalo uvrstiti še Trnovsko vas, ki kaže nekoliko nižjo stopnjo opremljenosti. Če povzamemo — obstoječi sistem centralnosti je dober, potrebno bi ga bilo le še ustrezno izpopolnjevati.

Karta novozgrajenih stanovanj je kompleksen pokazatelj sedanje stopnje regionalnega razvoja, saj se v njej odražajo tako demografske kot socialneekonomske poteze, kar pomeni, da so na eni strani prisotne ekonomske možnosti avtohtonega prebivalstva in na drugi strani interesantnost bivalnega okolja, ki ga pogojuje urejena infrastruktura z ustrezno opremljenostjo in možnostjo zaposlovanja v bližini.

Tabela 11: Nekateri elementi stavbnega fonda in opremljenosti z instalacijami po naravnopokrajinskih enotah leta 1981

<i>Element</i>	<i>Haloze</i>	<i>Dravsko polje</i>	<i>Ptujsko polje</i>	<i>Slovenske gorice</i>	<i>Občina skupaj</i>
Delež stanovanj zgrajenih do 1918	39,72	15,90	20,22	37,18	27,61
Delež stanovanj zgrajenih po 1970	19,03	27,01	34,39	30,87	28,74
Delež zapuščenih stanovanj	2,06	0,41	0,47	1,84	1,12
Delež stanovanj z elektriko	89,49	97,99	99,17	94,24	95,65
Delež stanovanj s tekočo vodo	46,10	89,33	88,96	65,87	74,18
Delež stanovanj s kanalizacijo	42,06	86,77	87,67	62,43	71,55
Delež stanovanj brez inštalacij	9,91	1,09	0,64	5,37	3,88
Delež stanovanj s kopalnico	26,94	62,76	70,93	42,42	53,04
Delež stanovanj s straniščem na izpiranje	24,11	54,37	68,16	39,23	49,09
Število telefonov na 100 prebivalcev	1,05	2,91	9,24	0,49	4,02
Delež vikendov od vsega stavbnega fonda	19,84	0,22	0,13	4,75	5,62

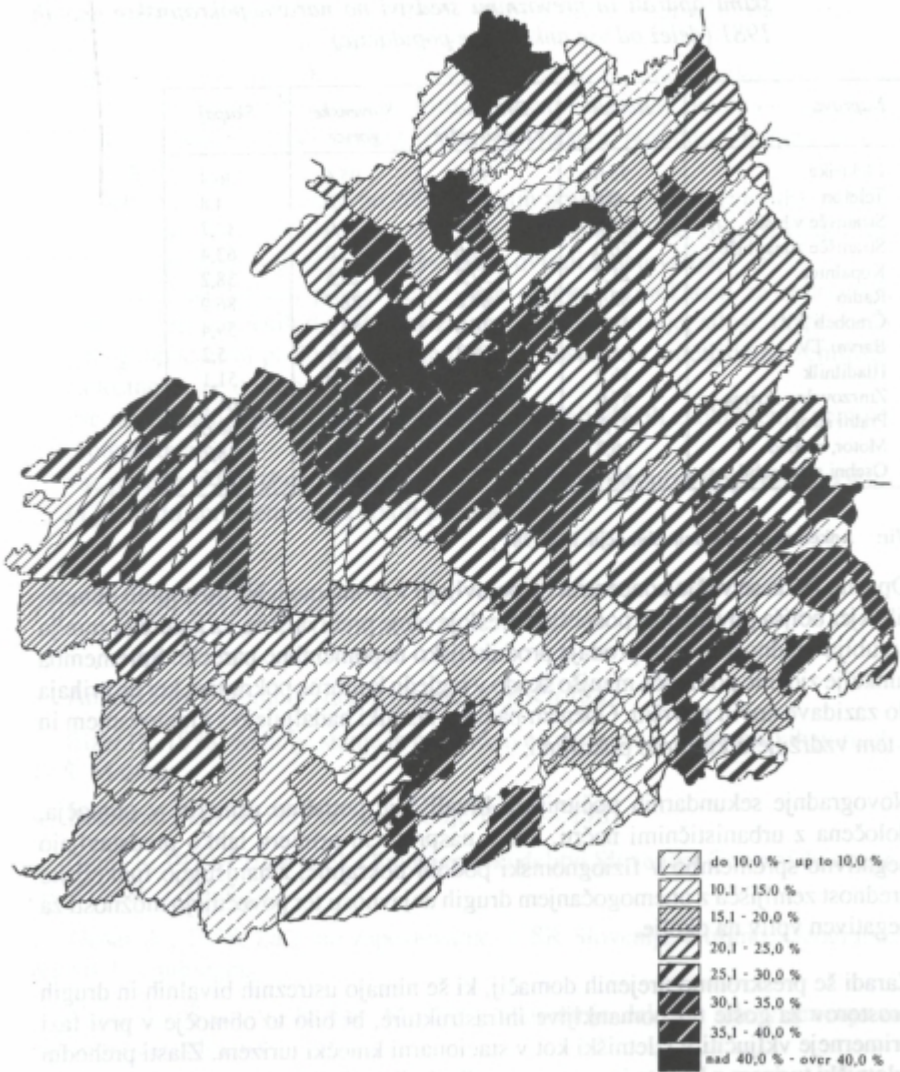
Vir: Predhodni rezultati popisa prebivalstva leta 1981
Podatki telefonskega imenika 1982

Največ novozgrajenih stanovanj je na širšem območju Ptujja, v nekaterih naseljih Dravskega polja, v jugovzhodnem delu Ptujskega polja (Mala vas, Formin), v središčih krajevnih skupnostih v Slovenskih goricah z izjemo Vitomarcev in Polenšaka ter v nekaterih območjih vzhodnih Haloz (Cirkulane z okolico, zaledje Podlehnik). V nekaterih območjih Haloz je na višjo stopnjo vplivala močna gradnja sekundarnih počitniških bivališč. Najmanjši deleži (do 10 % od vsega stanovanjskega fonda) novozgrajenih stanovanj pa so skoncentrirani samo v Halozah in v Slovenskih goricah.

Območji Slovenskih goric in Haloz sta zlasti v zadnjem desetletju doživeli pravi razmah vikendarstva. Po podatkih popisa prebivalstva iz 1981 je bilo na celotnem območju ptujске občine 651 vikendov ali 3,4 % stanovanjskega fonda, od tega 160 (24,5 %) v Slovenskih goricah in 477 (73,2 %) v Halozah, kjer so vikendi predstavljali 11 % stanovanjskega fonda. Najmočnejša koncentracija tovrstne gradnje

**DELEŽ NOVOZGRAJENIH STANOVANJ (PO LETU 1971)
OD VSEH STANOVANJ (V %)**

SHARE OF NEW BUILT FLATS (AFTER 1971) WITHIN TOTAL FLATS (IN %)

je v okolici Podlehnika in Cirkulan. Vikendi so z ozirom na lokacijo in prevladujočo obliko kmetijstva vezani predvsem na vinogradniška območja.

Tabela 12: *Opremljenost gospodinjstev z infrastrukturnimi elementi, gospodinjstvi aparati in prevoznimi sredstvi po naravnopokrajinskih enotah 1981 (delež od vse anketirane populacije)*

<i>Naprava</i>	<i>Haloz</i>	<i>Dravsko-Ptujsko polje</i>	<i>Slovenske gorice</i>	<i>Skupaj</i>
Elektrika	95,0	99,0	95,6	96,9
Telefon	0,6	10,0	1,0	4,8
Stranišče v hiši	24,6	54,8	25,0	37,7
Stranišče zunaj hiše	76,0	47,6	75,0	63,4
Kopalnica	21,8	57,2	25,5	38,2
Radio	82,1	88,6	88,7	86,9
Čmobei TV	48,6	70,0	53,9	59,4
Barvni TV	1,1	9,3	2,9	5,2
Hladilnik	36,9	61,4	49,0	51,1
Zmrzovalna skrinja	57,0	70,3	51,5	61,1
Pralni stroj	47,5	82,1	68,1	68,6
Motor, moped	26,8	27,9	31,4	28,7
Osební avtomobil	18,4	44,1	21,6	30,5

Vir: Anketiranje v sondnih območjih leta 1981

Opazno je, da se večje koncentracije pojavljajo v prometno lažje dostopnih območjih, kjer boljša povezanost pospešuje preslojevanje prebivalstva, za katerega zemlja izgublja vrednost in zato prodaja produkcijsko nepomembne parcele. Sprememba funkcije zidanic povzroča manjšo škodo v izgledu kulturne pokrajine, ker ne prihaja do zazidave novih površin. Obenem pa novi lastniki nadaljujejo s kmetovanjem in s tem vzdržujejo kulturno pokrajino.

Novogradnje sekundarnih počitniških bivališč je potrebno usmeriti v območja, določena z urbanističnimi načrti, ker v nasprotnem primeru lahko predstavljajo negativno spremembo v fiziognomski podobi pokrajine, zmanjšujejo funkcijsko vrednost zemljišča z onemogočanjem drugih dejavnosti ter povečujejo možnosti za negativen vpliv na okolje.

Zaradi še preskromno urejenih domačij, ki še nimajo ustreznih bivalnih in drugih prostorov za goste ter pomankljive infrastrukture, bi bilo to območje v prvi fazi primerneje vključiti v izletniški kot v stacionarni kmečki turizem. Zlasti prehodni izletniški turizem z bogato in pestro ponudbo kulinaričnih posebnosti tega območja in z odličnimi vini, bi lahko odprl to območje turističnim tokovom iz bližnjih in bolj oddaljenih urbanih središč.

Ukrepe, ki jih moramo sprejeti pri bodočem načrtovanju in urejanju vasi, je mogoče združiti v naslednje ugotovitve:

- vse kmečke vasi bodo služile za bivanje tako kmečkemu kot polkmečkemu in nekmečkemu prebivalstvu. Znotraj le-teh bo potrebno najti ustrezne lokacije za zadovoljitev potreb enih, drugih in tretjih;
- razvoj različnih tipov naselij v nobenem slučaju ne sme omejevati možnosti gospodarjenja preostalih kmetov, niti ne smemo zahtevati od teh kmetov, da se podrejajo zahtevam nekmečkega dela prebivalstva, posebno v odnosu do čistega okolja;
- skrbeti je potrebno za tako pozidavo prostih površin v vaseh (plomb), ki bodo prvenstveno odgovarjale interesom kmetov. Stanovanjski objekti polkmetov naj se razporejajo odveč tako, da ne bodo ovirali kmetovanja;
- z novimi zazidalnimi posegi se ne sme omejevati možnosti za sodobnejšo organizacijo kmečkih dvorišč (krožni dostopi za traktorje, silosi, razprostranjena gospodarska poslopja, direktni stik in dostop do kmetijskega zemljišča, zadostne širine dostopov);
- vse novogradnje prilagajati vklapljanju v okvir bodočih zaokroženih zemljišč (komasacija);
- vse posege je potrebno reševati individualno in po strpnem dogovoru z vsemi, ki jih bodo spremembe kakorkoli prizadele.

VIRI IN LITERATURA

1. Anketiranje v izbranih sodnih območjih, jesen 1981
2. Cizej D., 1978, Sedanje stanje in perspektive kmetovanja v Slovenskih goricah, VAŠ, Maribor
3. Družbeni plan občine Ptuj za obdobje 1981 — 1985
4. Gams I., 1972, Prispevek k klimatografski delitvi Slovenije. Geografski obzornik XIX, št. 1, Ljubljana
5. Gosar A., 1978, Začasno zaposlovanje iz SR Slovenije v tujino. Geografski vestnik L, Ljubljana
6. Gosar L., Štern V., Koman M., 1981, Planiranje delovne sile v kmetijstvu Jugoslavije, Ljubljana
7. Klemenčič V., Genorio R., Zakotnik T., 1980, Temelji razvoja agroživilstva v SR Sloveniji za obdobje 1978 — 2000. Subprojekt: Prebivalstvo in zaposlenost, I. faza, IGU, Ljubljana

8. Krajevni leksikon Slovenije, IV. knjiga, Ljubljana 1980
9. Odlok o določitvi kmetij po zakonu o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev — kmetij. Osnutek z dne 6. 12. 1976, SO Ptuj
10. Podatki Hidrometeorološkega zavoda SR Slovenije
11. Podatki Geodetske uprave SO Ptuj
12. Podatki matičnih uradov SO Ptuj
13. Podatki medobčinske skupnosti za zaposlovanje Maribor
14. Podatki skupnosti otroškega varstva Ptuj
15. Podatki skupnosti socialnega skrbstva Ptuj
16. Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnine Pruj in Gozdnega gospodarstva Maribor
17. Podatki Kmetijskega kombinata Ptuj
18. Podatki Republiške skupnosti za ceste
19. Podatki Skupnosti invalidskega in pokojninskega zavarovanja Ljubljana
20. Popis prebivalstva SR Slovenije po občinah 1971
21. Popis prebivalstva za leto 1981, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana
22. Predhodni rezultati popisa prebivalstva 1981, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana
23. Pregledna karta občine Ptuj, merilo 1 : 50000. Geodetska uprava SO Ptuj
24. Projekcija razvoja sekundarnega gospodarskega sektorja, ECM, Maribor 1978
25. Razultati terenskega dela v sodnih območjih, jesen 1981
26. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, II. in VIII. zvezek, Zavod SR Slovenije, Ljubljana 1981
27. Stritar A., 1973, Pedologija (kompedij), Ljubljana
28. Šifrer Ž., 1969, Prebivalstvo naselij 1869 — 1969, Ljubljana
29. Telefonski imenik SR Slovenije za leto 1982
30. Uradni vestnik SO Ptuj in Ormož 1977
31. Vrišer I., 1978, Slovensko urbano omrežje in policentrični razvoj, Geographica Slovenica 7, Ljubljana

Development Aspects of the Ptuj Commune With Special Consideration of Complex Development of the Underdeveloped Regions of Haloze and Slovenske gorice

Drago Kladnik

Summary

The economic development of the Ptuj commune, in the post-war era and in particular in the last decade, has brought about an increased discrepancies between the traditionally agrarian Haloze and Slovenske gorice hilly regions and the lowland regions of Dravsko and Ptujsko polje dominated by industrialization and urbanization.

Regional development, particularly in Haloze and somewhat less so in Slovenske gorice, is displaying negative tendencies. The purpose of our study was to examine those factors which are causing the discrepancies in the development and point out the required measures for a more balanced regional development. The key role was attributed to the agricultural issues, mainly through instruction of protected forms, spatial development plans defining the functionality of the settlements, and modernization of the social and material infrastructure. Our study is based on the discrepancies in the natural geographic conditions of the basic regional units.

In 1979 the Ptuj commune ranked thirteenth in terms of the national gross product. The growth of the national gross product was such that it reached the republican average after having lagged behind. The importance of the tertiary and quaternary sectors increased in particular, even though the secondary sector is still dominant.

In 1869 the area studied was numbered 49,342 inhabitants while in 1981 the population increased to 67,763. The growth rate was particularly steep in the 1931-1953 period (11 % increase). In 1981, the population of Haloze amounted to only 88.8 % of Haloze's 1869 population. The population in Slovenske gorice increased in that time by 7.7 %, while in the Dravsko and Ptujsko polje the population doubled. The demographic elements (birth rate, death rate, natural

increase, immigration, emigration, migration balance) reflect a wide range of regional diversity. Particularly in Haloze the obtained statistics are worrisome. Haloze is an area of permanent emigration.

The share of rural population in 1981, in comparison with the republican average (9.2 %) — despite the rapid decrease — was still relatively high — 20.4 %. It was particularly high in Haloze (31.4 %), while it dropped in some areas in the vicinity of Ptuj below 10 %. Most jobs are concentrated in the Dravsko and Ptujsko polje employing 88.4 % of all gainfully employed population of the home commune. The consequence is considerable daily commuting of the work force and school-age children from Haloze and Slovenske gorice. In some areas there is considerable commuting to major job centers of north-eastern Slovenia, i.e., Maribor and Celje requiring tiresome one-way travel of over one hour. In the late '60s and early '70s, many people sought temporary employment abroad due to unemployment (particularly in West Germany and Austria). In 1976 there were 5,496 such guest workers from this region.

The social and material infrastructure is highly irregular in the area of the Ptuj commune. The Dravsko and Ptujsko polje are relatively well serviced, but Slovenske gorice and particularly Haloze are experiencing many problems which significantly effect the prospects of a complex regional development. Particularly burning are the problems of telephone service, water supply, sewage disposal and road transportation links. Many remote places of Haloze can not be accessed by a motor vehicle. The conditions are particularly critical during high precipitation and in the winter when many roads (particularly in the east-west direction) become impassable. Even though the need for a well-maintained public transportation network is urgent, the hilly areas are worst off. The electric power supply as well has not reached all the households in the more remote locations.

The natural and geographic conditions are an essential factor of regional differentiation. Relief energy of Haloze is extremely high which presents a very significant obstacle to farming as well as other activities. The topography of Slovenske gorice is significantly more favorable. The altitude presents a limiting factor in agriculture only in the south-western part of eastern Haloze and on its southern fringes and in the central part of western Haloze where the land reaches above 450 m, which is above the so called thermal belt.

The thermal belt begins 15 m to 40 m above the valley floor and reaches up to 200 m to 300 m of relative height. Yearly and daily temperature fluctuations are lower, and the mean temperatures are somewhat lower than those in the valley. From the bioclimatic viewpoint, the thermal belt is more suitable, due to greater sun exposure, less frequent frosts and greater active temperatures. The vegetation period is thus extended by 5 to 10 days. Unfortunately, there is greater danger of hail.

The thermal belt, thanks to the specific climatic conditions (sub-pannonian climatic zone featuring warm summers and precipitation ca. 1000 mm), is very suitable for wine growing, and on gentler slopes also for fruit growing. In eastern Haloze as much as 51.6 % of the land belongs to the thermal belt. In western Haloze the figure stands at 46.5 % and in Slovenske gorice it is 36 %. A total of 25.4 % of the most favorable southern exposure lies within the thermal belt.

The nationalization of the land affected a relatively small portion of the Ptuj commune because only 23.8 % of the land belongs to the public sector, which is nevertheless above the republican average. Much of the public-sector land is located in the low-lying part of the commune where farming is more profitable.

The percentage of households with farming facilities was still very high in 1981 — 59.6 %, and in Haloze it was 81 %. An average farm measured 3.85 hectares, of which 2.33 ha was arable land. The greater the fertility of the soil, the smaller the plots of land.

What is characteristic of Slovenia and particularly its north-eastern part is the great fragmentation of the land. The average plot measures no more than 31.5 ares. Fragmentation is greater in the Dravsko polje and particularly in the Ptujsko polje, where more intensively cultivated land (fields, meadows) prevails, which are generally even more fragmented. The process of land fragmentation is still very intensive and in the 1953-1979 period the average size of the plot decreased by 16.2 %. Only a small portion of land has been consolidated, largely due to simultaneous amelioration works, but these lands as well continue to be subdivided.

The cadastre service does not monitor accurately enough the changes in land categories. Thus it has been established that only 82.3 % of the officially registered fields still exists, while there is 6.1 % more forests than actually registered. There is also more orchards and particularly built up areas than actually registered.

Throughout the post-war period, the surface area of fields and vineyards has been on the decrease, while the surface area of grasslands, forests and non-cultivated, built-up areas was on the increase. In the past decade, vineyards have shrunk everywhere in Haloze by 5 % to 10 %, and in some corners of western Haloze featuring poorer cultivation conditions they dwindled by as much as 50 %. The main reasons for the change of land category are aged farm work force, lack of farm work force, and reorientation of agricultural production.

In 1979 the cooperative farm of Ptuj numbered 24.3 % of the associated farmers, and in the Lovrenc na Dravskem polju the number was as high as 86.3 %. The marketability of farm products is still rather modest. Among all the studied farms only 69.1 % sell their products. Even among the farms with more than 5 ha of land

there are some which sell none of their production. By far the most important marketable items are meat and milk, while the role of garden vegetables is also significant. In Haloze wine growing is a major activity, while fruit growing is more important in Slovenske gorice. Cereals, vegetables and industrial plants are planted mainly for private needs. This is due to the small size of farms which prevents economically profitable production.

The mechanization of farming is unreasonably high. Despite the high purchase price, every farmer wants to have the most comprehensive set of farming machinery, regardless of the size of the farm. Thus one part of the land is excessively burdened by mechanized cultivation while another part remains almost without mechanization. On the average, there are 9.61 ha of arable land per tractor.

In 1981 the average household raised 4.88 heads of livestock units but in 1971 the figure dropped to only 4.12. The increase in livestock volume has been recorded mainly on larger farms with over 5 ha of land.

The assessment of required work force in agriculture, based on modern farming methods, has shown a surplus of active work force totaling 3956 persons. These, along with the unemployed and returning guest workers, would have to be seek employment elsewhere. Employment prospects are particularly in the private sector which should become an important competitor of the public sector.

Extensive employment in farming as well as outside it has brought about great expansion of mixed, part-time farming households. We believe that the long-range solution is total polarization, i.e., purely farming households and purely non-agrarian households, but this solution is quite far in the future. Only in less developed areas with poor natural conditions should farming be safeguarded at all costs, even with subsidies to mixed farms.

One of the essential steps anticipating the concentration of land is the institution of protected farms. Thanks to the basic criteria of the size of farmland, selected family-run farms can act as paragons of private-sector farming in the future. According to the new regulation these are the 2,544 farms which amount to 50.1 % of all land in private ownership. The highest share of these farms are in Dravsko polje (65.9 %), while the lowest number of this type of farms are in the vicinity of Ptuj (9.7 %) where very small farming operations with less than 1 ha of arable land predominate. A more detailed analysis of all protected farms has shown that it would be necessary to eliminate from the entire quota, due to non-compliance to the criteria (mixed farms, aged farmers, farms without heirs), another 800 farms. Due to the expansion of the public sector and interest of protected farms for the increase or at least preservation of already owned land, potentially conflicting areas are emerging (vicinity of Ptuj, vicinity of Kidričevo, the Pesnica valley, the Dravinja and the Polskava valleys, eastern Haloze).

Owing to its natural attributes, the quality of land and attained level of development of agricultural production, the Ptuj commune is markedly different calling for specific long- term measures: the Dravsko and Ptujsko polje should be developed into highly advanced agricultural regions with all the advantages of advanced farming technology and with stress on the production of industrial plants (sugar beets), animal feed plants as well as traditional crops (wheat, corn, potatoes) and modern livestock raising facilities. In Haloze and Slovenske gorice, agriculture should be focused on production of high-quality wine varieties supplemented by farming and livestock raising. Where work force is abundant, it would be possible to develop work-intensive crop cultivation.

So far spatial development has been treated lopsidedly — by extending the hitherto habitual trends. The only reasonable way is to harmonize the economic, social, and spatial elements with the technological, environmental, ambiental and monument-protection elements, and in particular with the overall cultural level and psychological aspects.

Modern trends still have not decisively intervened in the physiognomy of the landscape, which is echoed in the town planning roughly resembling the old, medieval network of the villages, markets and towns. The trends of future development of the commune's settlements are influenced above by the regional center of Ptuj with its centralization role, industrial production, supply of merchandise, cultural institutions, transportation links and urban way of life. The attraction of other settlements as urban centers and their functionality is relatively well planned. Only the level of services and available goods in several settlements would have to be upgraded.

As far as construction is concerned the agricultural land would have to be strictly preserved. It is more expensive to improve land through amelioration projects than to preserve the best quality farmland against urban construction. Construction should expand onto less desirable, humid land. Construction lots should measure no more than 700 m², and existing empty lots within the villages should be built up first. On a long-term basis, it is expected that there will be conflicts between the agricultural and non-agricultural elements in the village where the farming production should enjoy priority, or alternatively the concentration of farming would be ensured on the outskirts of the village.

In Haloze and Slovenske gorice, this type of restrictions can be fewer, while the expansion of second homes, which can contribute many innovations to the landscape, will play a significant role in the physical planning strategy. It would be necessary to give serious thought to the so-called tourism on farms, in the initial phase particularly to the excursion- type of tourism.

On the basis of the gathered indicators and their characteristics, the settled areas and the pertaining settlements have been grouped into the following categories:

Type A: Here belong predominantly agrarian settlements with less than 200 inhabitants. This region offers no jobs and has poor public utilities and infrastructure, poor transportation links. Its characteristics are aging population and strong emigration. Future priorities are stimulated development of agriculture, basic services (health care, education, administration) and improvement of transportation links. Special attention should be laid to conditions for individual housing.

Type B: Settlements of this category are also predominantly agrarian with a large share of rural population. The average size of the settlement is over 200 inhabitants. Daily commuting to work is less intense and other developmental problems are less evident. The development principles are similar to Type A.

Type C: The characteristics of this group are a large share of inhabitants employed outside the community with over 50 % of non-agrarian households. Consequently, daily commuting to work is considerable and the settlements are located along major transportation links for easy access to place of work. A particular feature of this category is also the concentration of goods and services which conditions a certain degree of centrality. In settlements of Type C, the possibilities and needs of division between farm land and non-agrarian, built-up areas must be taken into account. In order to satisfy the need of the population of such settlements the following services should be provided: elementary education, day-care facilities, cultural center, sale of farming equipment, machine servicing station, purchase depot of farm products, basic supplies, various services, community nurse, house-call physician, mail delivery service including basic banking services, sports fields, gymnasium.

Type D: The basic feature of this type is pronounced non-agrarian town planning of communities featuring a larger concentration of population and significant centrality function. These settlements have an urban character with a higher level of public utilities and centrality. They should be planned on the basis of more complex town planning documentation. Such communities must provide the necessary goods and services, education, social and political activities, suitable level of urban standard of living and public utilities such as elementary school, day-care facilities, branch offices of political organizations, cultural centers with clubs, shops with goods for normal development of agriculture and adequate supplies for non-agrarian needs, basic supplies for daily and monthly needs, machine repair services for agricultural machinery, gasoline station, general services, health care center, pharmacy, post office, bank, police station, fire department, sports areas, gymnasiums.